Every revolution was first a thought in one man's mind, and when the same thought occurs to another man it is the key to that era.

—*Ibid.*

Every reform was once a private opinion, and when it shall be private opinion again, it will solve the problem of the age.

—*Ibid.*

We exist in eternity, dissolve the body and the night is gone.

—*Carlyles aunt to Carlyle.*

He does not pretend to reason but to discover, he announces, not argues, he seeks Deity and Nature in man. —*Carlyle's Biographer.*

The saint whose martyrdom will make the gallows glorious, like the Cross. —*Ibid.*

It was not because he lacked firm conviction or thought; or one sect or party or church as good as another, but because he felt that Truth was beyond party or church, that he sought in favour of unity of hearts among men of all religions. —*Ibid.*

His legacy to the world is not a system, not a creed [illegible] an [illegible], but a stimulus —an impulse to a perfect [illegible]. *Ibid.*

All [illegible] men have a [illegible] to [illegible] ved.

Emerson

અને તેમ થતાંજ પારસ્પરિક પ્રેમ, સમાજ રચનાનો સંભવ પ્રાપ્ત થાય છે.

ત્હારૂં કર્તવ્ય સમજ અને તે કર.

મનુષ્યે મનુષ્ય સાથે લડવું એના સરખી મોટી કોઈ ભૂલ નથી એ પાઠ હજી તેની પાસેથી મનુષ્ય જાતે શીખવાનો છે.

(કાર્લાઈલના ચરિત્રકાર.)

સકલ બ્રહ્માંડ, સૌમ્યહ અને સકળ કાળનો પ્રભુ હું છું. અર્જુનના હાથ (શૌર્ય) નો, બ્રહસ્પતિના મગજ (બુદ્ધિ)નો, બુદ્ધના હૃદય (પ્રેમ) નો અને કાલિદાસના ગાન (કવિતા)નો હું પ્રભુ છું. (એમર્સન)

પ્રકાશકનું નિવેદન.

મારા પૂજ્ય-વડિલ લાલનના વિચાર-આચાર જે તેમના વચનમાં અને ક્રિયામાં મને જોવાનો ઘણો પ્રસંગ મળ્યો છે, અને તેથી મારા આધ્યાત્મિક અને ધાર્મિક જીવનને જે કંઇ પ્રગતિ મળી છે અને મળે છે, તેનો લાભ મારા મિત્ર વર્ગો ઉપરાંત સ્વદર્શની અને ઇતર દર્શની બાંધવો અને બ્હેનોને મળો, એવી શુભ ભાવનાથી બ્હેન મણિબાઇએ કરેલા આ સંગ્રહને વાચક પ્રજા-સમક્ષ સાદર કરવા ઉદ્યત થાઉં છું. આશા છે કે સાર ગ્રાહી, ગુણ દૃષ્ટિ અને સમદૃષ્ટિ, વડિલ લાલનના વિચાર બાગમાં પ્રવેશ કરતાં સર્વને લાભ પ્રાપ્ત થશે. આ શુભ કાર્યમાં જે મિત્રે દ્રવ્યસંબંધી સહાય કરીછે, તેમનો ખરા અંતઃકરણ પૂર્વક ઉપકાર માનુ છું.

માંડવી-ખારેકબજાર
મુંબઇ.

શાહ. હીરજી કાનજી મણશી.

સંગ્રહ કર્ત્રીનું નિવેદન.

આત્મબન્ધુ-લાલનભાઇના લેખો અને વ્યાખ્યાનો (જેની મેં નોંધ લીધેલ તથા પેપરોમાં આવેલ)નો જેટલો ભૂરો છવાયો મારાથી સંગ્રહ થઈ શકયો તેટલો આ પુસ્તકમાં,તેમજ હવે પછી પ્રગટ થનાર

સુગંમતા થાય. તેમજ લેખક, વાંચકપ્રજા સમક્ષ નવીન આગાગમનં
કરતો હોય તો તેની પણ પીછાંન કરાવનાર કોઇવિદ્વાન્ તેનો ગ્રંથના
પ્રારંભમાં ઉપોદ્ઘાત લખે છે.

પરંતુ આ ગ્રંથ સંબંધે લેખક એટલુંજ કહી શકે છે કે મનુષ્યનો
પરિચય ખરી રીતે તેના આચારમાં છે, અને જેમનાથી તેમના આ-
ચાર જોવાને શક્તિમાન નહિં થઇ શકાય તેમને તેના વિચારથી પણ
ઘણોક પરિચય મળી શકે છે. કારણ કે, A Key to man is
his thoughts, એમ મહાત્મા એમર્સનનું પણ કહેવું છે; એટલે
મનુષ્યના આંતરને ઉઘાડવાની ચાવી તેના વિચાર, (નય કે અપેક્ષા
કે દ્દષ્ટિ) છે.

મનુષ્ય જેમ જગતને, તેના આંતરને જુએ છે, તેમ તે પો-
તાના બાહ્યઆંતરને પણ પોતાની રૂચિપ્રમાણે દેખે છે. લાલન પોતાને
જે અનેક રીતે જુએ છે, તેમાંની એક રીત કે દ્દષ્ટિ એવી પણ છે
કે તે જગતનો દેવાદાર છે. આત્માસિવાય જે કંઇ તેણે મેળવ્યું છે
તે કર્જે લીધું હોય તેમ તે ગણે છે. અને તે કર્જ આપવાનો પ્રયત્ન
કરવા છતાં વ્યાજ પણ પુરૂં આ જન્મમાં આપી દેતો સારૂં એવું
તેના મનમાં છેલ્લાં ૧૫–૨૦ વર્ષથી થયાં કરે છે. અનેક વિદ્વાનોએ
પોતાના ગ્રંથોમાંથી વિચારરૂપ દ્રવ્ય લાલનને ધીરેલું છે, એટલુંજ
નહિં પરંતુ અનેક વ્યાખ્યાનાએ પણ તેમ કરવામાં બાકી રાખી
નથી. ઘણા મોટા નાના ગ્રંથકારો અને ભાષ્યકારોએ લાલનના મ-
નોમંદિરમાં પ્રવેશી ઉચ્ચસ્થાનો પ્રાપ્ત કર્યા છે. તો જગતની આત્મ-
પ્રિય માનવ વ્યક્તિઓ, યતકિંચિત્ જે કંઇ વ્યાજરૂપે તેમને પાછું
આપે છે તે જમે કરવા પોતાના મનોમંદિરમાં લાલનને પેસવા
દેશે અને જે રકમ સાદર તેમની પાસે કરે છે, તેમાંથી તેમના
જે ઉચિત લાગે તેટલું ગ્રહણ કરશે એવી આશા ગણ્ય છે
…ના માનસિક ગુરૂ[1] મહાત્મા એમર્સન તો લાલનને એક

[1] Intellectual teacher.

એક એકત્ર કરેલું પ્રદર્શન હોય તેમ છે.

જેમ એક બગિચામાં બંગલો હોય, તેમાં દિવાનખાનું, લાયબ્રેરી હોય, સંગ્રહસ્થાન હોય, ગેલેરીઓ હોય, વૃક્ષો હોય, તેની આસપાસ કમ્પાઉન્ડ હોય, તેમ આ ગ્રંથકારની આત્મવ કાર્ય કેટલાક આનુભવિક (સાહજિક) Intuitional, inspir or original વિષયો છે, કેટલાક આભ્યાસિક Tuitional, કેટલાક મનનાત્મક contemplative, કેટલાક પ્રવાસોત્પાદિયોમાં અનુ સંબંધી, કેટલાક ચર્ચાત્મક, કેટલાક સંવાદાત્મક, કેટલાક પ્રમાણ કેટલાક પ્રગટ પત્રો opened letters રૂપે આમાં ગોઠવાયા માટે વાચક વૃંદે અનુક્રમણિકામાં તે તે વિષયોના ચિન્હોથી જા વેશી હકીકત સમગ્ર વાંચવા કૃપા કરવી, કે જેથી લેખકનો આશ સમજવામાં સુગમતા થાય અને ભૂલ થાપ ખાવાનો પ્રસંગ આવે ની

કેટલાક માનવ બાંધવોનું એમ માનવું હોય છે કે તમે મને નવીન શું આપો છો ? કેટલાક એવું માગનારા હોય છે કે ત અમને પ્રાચીન શું અર્પો છો ! કેટલાક એવા વિચાર ધરાવે છે અમને વ્યવહાર જોઇએ, કેટલાક એવું પણ કહે છે કે નિશ્ચયાત્ Ideal શું આપોછો ? આ બધા વાંચક બાંધવોને કંઇ ને કંઈ સંગ્રહમાંથી મળશે એવો સંભવ છે.

નવીનતા પ્રિયોને–આમાં originality નવીનતા જોઇ–નવી દૃષ્ટિએ જગતની પ્રેક્ષા કરતાં આનંદ થશે. મનુષ્યનું ખિન્ન થયેલું મ કોઇ વેળા પોતાની આસપાસ દેખાતા જગત્‌ને કારાગ્રહરૂપે દે છે, અને તેમાંથી છુટવાના પ્રયત્નોને યથાશક્ત સેવે છે, કોઇ વેળ તેજ મન પોતાની ઉન્નત અવસ્થામાં તેને એક નાટ્યશાળા રૂપે દે છે,– (શાળારૂપે પણ નિહાળે છે) અને પોતાને તેમાં એક વિશ્વરૂ રંગભૂમિમાં પોતાનો ભાગ ભજવતો નાટ્યપાત્ર ગણે છે. પરંતુ આ વિશ્વ એ બગિચો કેમ છે, મનુષ્ય તેનો નાયક કઇ અપેક્ષાએ, કેવ સ્થિતિએ છે, તેનું દર્શન આ લેખોમાં વાંચકોને કંઇક થશે એવ

ધાત્મક દલીલને ઘણાજ, થોડા જૈન બાળકો સમજી શકે છે. ક
તેઓ જન્મથી જૈન હોવા છતાં જૈનપ્રજાનો મોટો અને ધર્મ
વિમુખ ભાગ ઇશ્વરકર્તૃત્વને માનનાર જોવામાં આવે છે.

આ સંબંધે લેખકને જે વિચાર આવેલા તે વિચારોપર
કરતાં કરતાં એમ જણાયું છે કે જે મનુષ્યપ્રજા ઇશ્વરને કર્તા
છે, તેની વ્યાખ્યા અને જૈનધર્મના ઇશ્વરની વ્યાખ્યા ભિન્ન છે.
ર્થાત્ જૈનેતરો ઇશ્વર કહે છે તેને જૈનો ઇશ્વર નથી કહેતા પણ
કહે છે. ઇશ્વર તો તેઓ કર્મનો સર્વથા જય કરનારને કહે છે.
જૈનેતર આર્યપ્રજા ઇશ્વરના બે સ્વરૂપો કલ્પે છે.

બ્રહ્મ અને બ્રહ્મા–બ્રહ્માને જગત્ કર્તા અને બ્રહ્મસ્વરૂપ
ર્તૃત્વવાળું લેખે છે. આવી ચર્ચામાં ઉતરવાનું ઇષ્ટ ન ગણી
જૈનપ્રજાને કંઇ ઉત્સાહક પગલું મળે, તેમજ જૈનેતર સાથે સમ
કરી શકે તેટલું બલ જૈનપ્રજામાં આવે ત્યાંસુધી એક બીજી પ
અને તે પણ શાસ્ત્રજ્ઞાનના ઉંડા આશયને અનુકુળ એવી સાદર કરી
એવી આશા રહે છે કે નવીન જૈનપ્રજાને તે બુદ્ધિગમ્ય ચર્ચ શ
અર્થાત્ આ વિષયમાં હાલ અને પ્રાચીન કાળમાં ઘણેક સ્થળે યે
યેલી વ્યતિરેક કે નિષેધાત્મક પદ્ધતિનો ઉપયોગ કર્યા વિના અ
કે વિધ્યાત્મક પદ્ધતિને યોજી ઘણાક દ્દષ્ટાંતથી એવુ દેખાડવા પ્ર
સેવ્યો છે કે આત્મા પોતાની સ્વાભાવિક કર્તૃત્વદશામાં નિજગુ
કર્તા છે, પણ વિભાવિક કર્તૃત્વદશામાં જગતનો કર્તા છે અને
ઘણાક ઉદાહરણો આપી દેખાડેલું છે.

પાંચ અનુવ્રત અને તેની કસોટી.

આ વિષયમાં અનુવ્રતો પણ કેવી સિદ્ધિ ઉત્પન્ન કરી શકે
અને તે આત્મપરીક્ષા કરવામાં તે કેવી ઉપયોગી છે. તે સંબ
પોતાનો અનુભવ જાહેર કર્યો છે.

જૈનધર્મનું સ્વરૂપ (લાલનને કેવું દેખાય છે ?)

આ વિષયને વાંચતાં વાંચનાર જેવું જિનભગવાનનું સ્વરૂપ દે

કે,

સુમત કરનારને, અને હવે પછી તેવી ચોરી નહિં કરવાની અંતઃકરણ પૂર્વક પ્રતિજ્ઞા કરનારાને કેટલાક રાજાઓ બંધીખાનામાંથી મુક્ત કરે છે—અર્થાત્ મુક્તિ આપે છે; તેમ શુદ્ધઆત્મા અને તેના શુદ્ધ ગુણ સિવાય, બીજા પારિ દ્રવ્યો અને તેની વસ્તુઓ જીવે ચોરેલ છે, લુટેલ છે. તેને એટલે જેના પર્યાય છે તેને પાછી સુપ્રત નિકરણે કરવામાં આવે અને પોતે પોતાની આત્મઋદ્ધિમાં મગ્ન રહે તો મુક્તિ આપોઆપ તેની ભણી દોડી આવે છે.

ઉપર જણાવેલા અને તેવા બીજા વિષયો શુદ્ધ આત્માનુભવના છે એમ નહિં પરંતુ મનની ઉચ્ચ અવસ્થાપરથી-ધ્યાન-અવસ્થાથી ઉતરતાં સ્ફુરેલા છે આત્માનુભવ શબ્દમાં ગુંથવો અશક્ય નથી પરંતુ દુઃશક્ય છે. તથાપિ પોતાના ક્ષયોપશમ પ્રમાણે આત્મપ્રિય બાંધવોને અને બ્હેનોને દિગ્દર્શન થાય માટે વિગતા પૂર્વક લેખો પોતાના સહજસમાધિ, સદ્ધિચાર, સ્વાનુભવદર્પણ, દિવ્યજ્યોતિ Unfoldment of Man વગેરે ગ્રંથોમાં જે આત્માનુભવ કંઇક નાના પ્રકારે જણાવ્યો છે, ત્યાં જોવું.

મનનાત્મક વિષયો.

(૧) આત્મનિંદા એ ગુણ કે અવગુણ ? અને (૨) પોતાની નિંદા કરવી કરાવવી તેમાં લાભ શો ?

પહેલો લેખ 'આત્મ... માસિકના પ્રથમ અંકના પ્રથમ... અને બીજો લેખ 'આનંદના ... પ્રસિદ્ધ થયેલ છે.

[illegible]

સાંસારિક અને ધાર્મિક જીવનમાં કોણ વિજય પામશે?

Who will succeed in life, both Social and Spiritual?

આ વિષય જૈનશ્વેતાંબર કોન્ફરન્સના ઉત્પાદક લોકપ્રિય શેઠ ગુલાબચંદ ઢઢ્ઢા એમ. એ. ના પ્રમુખપણા નીચે આપેલ ભાષણ રૂપે છે અને તેનો ગુજરાતી ભાષામાં લેવાએલ રીપોર્ટ (જે સંગ્રહમાં મળી આવ્યો) અહીં આપેલ છે. આ વિષયમાં એમ દાખવ્યું છે કે ભૂતકાળ જે મરણ પામેલ છે, તેને જુના ખંડેરમાં શોધનારાને નહિં અને ભવિષ્યકાળ જે જન્મ્યો નથી, તેને હવાઈ કિલ્લા સુધી પોતાની ભાવનાને લંબાવવાથી નહિં પરંતુ અખીલ ભૂતકાળના બાળકરૂપે જન્મેલા, અને અખિલ ભવિષ્યકાળના પિતા તરીકે પોતાનો દાવો કરતા આ વર્તમાનકાળમાં પોતાનું ધાર્મિક જીવન અને સંસારિક જીવન જે સમ્પૂર્ણ રીતે દેખી શકશે તેજ વિજયની વરમાળ પહેરશે એમ દાખવ્યું છે.

આધ્યાત્મિક વિષયો.

૧ કર્મબંધના ચાર પ્રકાર.
૨ આપણામાં ધાર્મિકજ્ઞાન કેમ વધે?
૩ યોગવિદ્યા.
૪ શાંતિનો માર્ગ.
૫ જાતિસ્મરણજ્ઞાન કેવી રીતે ઉદ્ભવે?
૬ પંચપરમેષ્ટિ ગુણરત્નમાળા.
૭ જૈનધર્મનું મૂળ અને તેવડે સ્વરૂપ પ્રાપ્તિ.

આ છેલ્લો આધ્યાત્મિક વિષય રતલામવાસી એક સુશ્રાવકે આપેલા લેખની પ્રસાદીરૂપે છે. આ સાતે વિષયો લાલનને હજી અભ્યાસના છે. આ વાટિકામાં યોગ્યસ્થાન તેમને પણ આપવામાં આવ્યું છે.

સામગ્રી અને કોઈક અંકોડાઓ તેઓને ઉમેરવા પણ પડી, એ
વાંચી જોતાં લેખકને પોતાને જણાય છે. તથાપિ લેખકને આશે
છે કે આસપાસના વિસ્તારી વિવેચનથી લેખકનો ભાવ વિચાર
વાંચકોને સમજાયા વિના રહેશે નહિં.

સામાન્ય મનુષ્યોનું મન સંસારદાવમાંથી નીકળી ધ્યાનરૂ
આકાશમાં જ્યારે વિચરે છે, ત્યારે તે પોતાની સ્વતંત્રતા અનુભ
છે. જે મન સંસારનુ ગુલામ થયેલું તેજ મન સંસારનું અધિપતિ
પણું ભોગવતું હોય એમ જણાય છે. અમેરિકાના અધ્યાત્મિ એમર્સ
પોતાને મનની કોઈ ઉચ્ચ અવસ્થામાં નિચે પ્રમાણે ગણે છે.

"હું અખિલ પહાડનો, સપ્તઋષિનો અને સૌર્ય વંશનો પ્ર
છું. અર્જુનના હસ્ત (શૌર્ય) નો, બ્રહસ્પતિના મસ્તક (બુદ્ધિ) ન
બુદ્ધના હૃદય (પ્રેમ) નો, અને કાળિદાસના કંઠ (કવિતા) નો પ્રભુ છું.

પરમાત્માને આપણે ત્રિભુવનનાથ તરીકે ઓળખીએ છીએ.

સ્વામીરામતીર્થ પોતાને જગતનો બાદશાહ (રામબાદશાહ
મનની ઉચ્ચ અવસ્થામાં સમજે છે. એજ રીતે લેખક, મનુષ્યોને અ
પોતાને છ દ્રવ્યોના એટલે સકળ વિશ્વના અધિપતિરૂપે સમજે છે.

અલબત્ત આ કલ્પના છે, એવું તે સ્વિકારે છે પરતુ એ કલ્પન
શાંતિરામતા મનની કોઈ ઉચ્ચ અવસ્થામાંથી જન્મેલી છે. વસ્તુત
છએ દ્રવ્યો પોતપોતાના સ્વભાવમાંજ રહે છે. નિશ્ચયથી કોઈ કોઈ
સ્વભાવ છોડતું નથી. તથાપિ આત્મા જ્યારે મનની સાથે એક
પામે છે, ત્યારે મન નિચ કોટીમાં હોય તો પોતાને નિચ સમ
છે, અને ઉચ્ચ કોટીમાં હોય તો પોતાને ઉચ્ચ. આને જૈનશાસ્ત્ર
નહિં પણ ઇતર આર્યશાસ્ત્રો અને પાશ્ચાત્ય શાસ્ત્રો પણ વ્યવહા
આત્મા Natural Soul ગણે છે.

વ્યવહારે હવે જ્યાં સુધી તે પોતાના સ્વભાવને અનુભ
નહિં ત્યાં સુધી જો પાપના—વિષયોના—કષાયોના પંજામાં ફસાય
તે ગણે લોકનો ગુલામ છે—દાસ છે—સંસાર કેદી છે; અને તેમાં

તેને મુક્ત થવાની અમલ છે. પરંતુ જો તે પુણ્યપંથે વહે–સ–માર્ગે વર્તે, સ્વપરનાં ઉપકારમાં પોતાનું જીવન ગાળે, ક્ષમાદિ ગુણોથી પોતાના મનને સુવાસિત કરે, સર્વ આત્માને પોતા સરખા ગણે; તો તે મનરૂપ આત્મા સ્વતંત્ર છે, મુક્ત છે. પરમાં યથાશક્તિ અલિપ્ત રહી તેનું વ્યવહારિક સ્વામીપણું ભોગવે છે.

નિશ્ચયથી જોતાં આત્માનું સ્વામીપણું પરદ્રવ્યપર નથી, નથી પરદ્રવ્યનું સ્વામીપણું આત્માપર. નિશ્ચયથી આત્મા પર ઉભય સ્વતંત્ર છે. વ્યવહારે પરદ્રવ્યનો આત્મા દાસ છે અને વ્યવહારે પરદ્રવ્યનો આત્મા પ્રભુ પણ છે.

આત્મા પોતાની અજ્ઞાન અવસ્થામાં–મનની મુંઝવણમાં–માયાના મોહમાં, પોતાને આસપાસ રહેલ જગત્ (સર્વ પદાર્થો) દુઃખ આપનાર માને છે. પરંતુ જે જે અંશે તે પોતાને સમજતો જાય છે, તે તે અંશે તેજ જગત્, તેજ દ્રવ્યો–પદાર્થો–પુણ્યના–સુખના સાધનરૂપ લાગે છે–સુખરૂપ લાગે છે. અલબત પાપ એ ખરૂં દુઃખ નથી, નથી પુણ્ય એ ખરૂં સુખ; ખરૂં દુઃખ માત્ર અજ્ઞાન છે, ખરૂં સુખ જ્ઞાન છે. જેમ પુણ્યપાપ, તેમજ બંધમોક્ષ વ્યવહારે ખરાં છે, તેમ નિશ્ચયથી નહિં.

આ પરથી કહેવાનું તાત્પર્ય એકે આ સંગ્રહમાં આવેલા વિષયો વિશેષ કરીને ગુણદૃષ્ટિના, સમદૃષ્ટિના, શુભદૃષ્ટિના Optimistic રૂપે છે. આત્મસ્વરૂપ વાણીમાં લાવવું દુઃશક્ય છે, એટલા માટે જાહેર વ્યાખ્યાનો કે લેખોમાં તે સંબંધે ઉલ્લેખ લેખકથી ક્વચિતજ થયેલો છે. તે છતાં જો કંઈ આત્મસ્વરૂપખ્યાતિ માટે લખાયુ છે તે જોવાની જેઓને જિજ્ઞાસા હોય, તેમણે આગળ કહ્યું તેમ સહજસમાધિ, સતીર્થ્યધ્યાન, સ્વાનુભવદર્પણ, પરમજ્યોતિ પંચવિંશતી, આત્મકુંજ અને Gospel of Man ગોસ્પેલ ઑફ મૅન્ વગેરે લેખકનાં પુસ્તકો વાંચવાં.

આટલા વિવેચન પછી અને લેખકના મનોગમ અંતરંગો જે મુખ પૃષ્ઠની પછવાડે આપેલાં છે તે જોવા પછી ગ્રંથ સમજવો ઘણુંકરીને કઠિણ નહિં થશે, છતાં કોઈ જિજ્ઞાસુને પૂછવાની અગત્ય જણાય તો તેણે તેનપર લખવાની કૃપા કરવી. પોતાના સંયોગ પ્રથમ પ્રસાણે તે ઉત્તર આપવા અવશ્ય પ્રયત્ન કરશે અને પોતાની જ્યાં ગતિ નથી, ત્યાં આગ્રહ પોતા કરતાં ઉચ્ચ કોટીના વિદ્વાનને —અનુભવિયોને મળી-જાણી ઉત્તર આપશે.

૧૪૦-૧૪૨ લઘુતમ

ગુલાલવાડી. મુંબઇ. લાલન.

તા. ૧૧-૮-૧૪

વિષયાનુક્રમ.

સૂચના—આ આત્મવાટિકામાં જે વિષયોનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે, તેઓના સાત વિભાગ પડી શકે એમ લાગે છે. કેટલાક (૧) આનુભવિક (Intuitional)છે, જેને "આનુ" એવી નિશાનીથી; કેટલાક (૨) મનનાત્મક (Contemplative) જેને "મન"; કેટલાક (૩) આભ્યાસિક (Tuitional) જેને, 'અભ્યા', કેટલાક (૪) પ્રવાસ સંબંધી, જેને 'પ્રવા'. કેટલાક ચર્ચાત્મક, (૫) જેને "ચર્ચા" કેટલાક (૬) પ્રશ્નોત્તર, જેને " પ્રશ્ન ", અને કેટલાક વિષયોનો સંગ્રહ ખુલા પત્ર, જેને " પત્ર " એવા ચિન્હોથી જણાવવામાં આવ્યા છે, અને ઉભયનો સમાવેશ થાય ત્યાં બે ચિન્હો પણ કરવામાં આવ્યાં છે. વળી ભાષણો અને લેખો તે તે નામોથી જણાવવામાં આવ્યા છે.

વર્તના કરવી હોય તો કાળદ્રવ્ય તેની સેવા કરે છે, અને વર્ણ, સ્પર્શ રૂપે પુદ્ગલદ્રવ્ય પણ આત્મારૂપી મહારાજાની સેવામાં તત્પર રહે છે. આમ છ ખંડ આવેલા છે, તેને ભરત મહારાજા સાધે છે તો ચક્રવર્તિ કહેવાય છે, તેમ એક અધિરાજ આત્મા તો છ દ્રવ્યમાં લોક અને અલોક ભરેલા છે તે સર્વ દ્રવ્યને આત્મા સાધી શકે છે [illegible]

રહેલા આત્માએ. જેમ પૃથ્વીમાં રહેલા આત્માએ પૃથ્વીને રચી, તેમજ પૃથ્વીમાંથી ઘડાદિ બનાવ્યા એ પણ માણસમાં રહેલા આત્માએ; અર્થાત્ આત્મારૂપી ઈશ્વરે પૃથ્વી રચી, આત્મારૂપી ઈશ્વરે ઘડાદિ બનાવ્યા, માટે કર્તા તો તે આત્માઓજ છે,

કર્મનો કર્તા પણ આત્મા છે, અને એ કર્મવડે પણ આદિ શરીર પણ આત્માજ રચે છે. દેવના દેવતાઈ કે મનુષ્યાદિ શરીરો સુદ્ધાં કર્મના ઘડેલા કહેવાય છે. કર્મો–પણ આત્માજ કરે છે, દેવાદિ ઋદ્ધિ કે ચક્રવર્તીની ઋદ્ધિ પણ આત્માજ હાંસલ કરે છે.

જેમ એક સુનાર હથિયાર બનાવે, અને પછી હથિયારવડે પેટી બનાવે તેમ દ્રવ્ય કરેલાં કર્મરૂપી હથિયાર બનાવે, એટલે જડ એવા પરમાણુઓમાં પોતાની શક્તિ રેડાવે એટલે એ પરમાણુઓ શક્તિવાળાં થઈ કર્મ બને. એ કર્મોવડેજ નાના પ્રકારના શરીર બનાવે, એ શરીરો વડે નાના પ્રકારની રિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે, આ પ્રકારે સર્વકર્તા આત્માઓજ જણાશે, મનુષ્યાદિ–કે દેવાદિ શરીરોના ખરો કર્તા કર્મ નથી પણ આત્મા છે. કારણ કે એ તો આત્મા પ્રથમ કર્મ બનાવતો, પછી મનુષ્યાદિ શરીરો રચે છે, અને જેવાં જેવાં કર્મ રચે, તેવાં તેવાં કર્મોથી સારાં, વિશેષ સારાં એવા શરીરો રચાઈ શકે

જન્મ અને મરણ.

આત્મા એક ક્રિયા કરે છે. ચાલવું, બોલવું, કરવું, લેવું, દેવું, એ બધી એની ક્રિયા છે. તેમ જન્મવું અને મરવુંએ પણ ક્રિયા છે. એટલે અમર પ્રાણના પુદ્‌ગલોના–સંચય કરવો અર્થાત્ જન્મવું અને તે પુદ્‌ગલોને અમુક કાળે છોડી દેવાં એ કૃતિ:પણ આત્માનીજ છે.

જેમ સુથાર કે કડીઆ એક ઘર બાંધે, યા તેમાં રહે કે તોડે તો તેમાં સુતારમાં કે કડિઆમાં વસ્તુત: ફેરફાર થતો નથી, તેમ શરીરરૂપી ઘર દ્રવ્ય બાંધે, કે તેમાં રહે, કે તેને તોડી નાખે, અર્થાત્ પાછો થવાને

[illegible]

આધિ શક્તિ અને આનંદ શક્તિ.

[illegible]

સ્વભાવ ઉંચે ચડવાનો હોવાથી તે પાણીમાં ઉંચેજ ચડે છે. કૃત્રિમ બળથી નીચે બેસાડવામાં આવે છતાં ઉંચે જવાને જોર કર્યા કરેછે એ જો ઉલટું વિભાવિક બળ મુકી દઇએ, તો તે અપ્રયાસે ઉંચેજ ચડશે; કારણ કે જીવનો તુંબડાં પેઠે ઉંચે ચડવાનોજ સ્વભાવ છે.

જેમ જળનો સ્વભાવ પ્રવાહ, જેમ હીરાનો સ્વભાવ ચળકાટ, જેમ અગ્નિનો સ્વભાવ ગરમી-પ્રકાશ, તેમ જીવનો સ્વભાવ ઉંચે ચડવું, ઉંચે સુખ સંપાદન કરવું, જ્ઞાનવાન હોવું, પ્રકાશવાન હોવું, વીર્યવાન હોવું, સત્યવાન હોવું એવોછે. જુઓ સત્ય કેટલું સહેલું છે! જરા પણ ગોઠવણ કે મુંઝવાડો કર્યા વિના જેવું હોય તેવું પોતાના ક્ષયોપશમ પ્રમાણે બોલવું, તેમાં શી મહેનત ? તે છતાં માણસ વિભાવિક અસત્ય જાળમાં તેને લીધે મુંઝવાડામાં પડી, કેટલીક મેહનતમાં પડતો અનુભવાય છે. સવળે પગે એટલે સત્યથી ચાલવું સહેલું છે. પરંતુ અવળે પગે એટલે અસત્યથી ચાલવું વિકટ છે, એ સર્વ અનુભવગમ્ય વાતછે.

આ ઉપરથી સહજ સમજાશે કે, જીવને મોક્ષ પામવું, એ સરલ છે, અને નીચે નિગોદમાં પડવું, એ મહા મુશ્કેલ કામછે તેથી એ જણે છે, નિગોદ એ નીચે છે, અને ઉંચે ચડવું જીવને સ્વાભાવિક હોવાથી સરલછે, અને નીચે પડવું એ વિભાવિક હોવાથી મુશ્કેલછે.

નિગોદ અનાદિ કાળનો હોવા છતાં ઉપાધિનો હોવાથી નાશવંત છે. સ્વભાવ અનાદિકાળનો હોવા છતાં અનાશ [illegible] હોવાથી સદા કાળ અમર અને શાશ્વત છે.

નિગોદની આદિ કર્મની પ્રવૃત્તિના [illegible] થયું [illegible] આધ-[illegible] છે [illegible] જીવની અનાદિ [illegible] નિગોદ [illegible] એક [illegible] થયું નથી [illegible] ને [illegible] સ્વાભાવિક [illegible] એક [illegible] અને કર્મ [illegible] નથી.

[illegible]

નમાં ક, ખ, ગ, ઘ ને ખોટો અક્ષર કહે છે. અને તે ઉચ્ચાર લખાતાં સરી પડે છે, માટે નાશવંત છે. તેમજ દેહ લખાતાં—અમરપણું જાહેર કરતાં શરીર તેમાંથી સરી પડતાં જાય છે, માટે તમે સ્વરૂપ—અમરરૂપ જ્ઞાનરૂપ—પ્રકાશરૂપ—તેજરૂપ પોતાને પ્રતીતિ કરી પછી શાંત રહી વિશેષ વિશેષ પંદરેક સામાયક સુધી એક પણ અન્ય વિચારને પ્રવેશવા નહિ દેશો તો તમારા સુપુરુષવડે તમે અનુભવ પામશો. એજ લઘુતમ લાલનના હૃદયની ભાવના છે.

કઈ અપેક્ષાએ જગતકર્તા આત્મા છે ?

આ કલમ જે વડે લખાય છે ને કોણ લખે છે ? લેખકમાં રહેલો આત્મા. આમ લખાણનો કર્તા આત્મા ઠરે છે. તેમજ આ લેખણ બનાવનાર પણ આત્મા. કારણ કે આત્માએજ સ્ટીલ બનાવી આત્માએજ હોલ્ડર ઘડયુ. માટે લેખણનો કર્તા પણ આત્માજ નિર્ણીત થાય છે. વળી જે લોખંડમાંથી સ્ટીલ બની તે લોખંડના પુદ્‌ગલ પરમાણુને લોખંડ રૂપે, અને જે લાકડામાંથી સ્ટીલ બની, તે લાકડાના કકડાના પરમાણુને ઝાડરૂપે પણ તેમા રહેલા આત્માએજ તે ઉગાડયું. આમ આત્મા ઝાડનો, આત્મા લાકડાનો, આત્મા હથિઆરોનો અને આત્મા હોલ્ડરનો કર્તા છે. તેમ આત્મા લોખંડનો, આત્મા સંચાઓનો, આત્મા એજ સ્ટીલનો કર્તા છે. આ પ્રમાણે લેખણનો કર્તા આત્મા અને લેખણના સાધનવડે લખાતું આ લખાણ તેનો કર્તા તે આત્મા. એજ પ્રમાણે આ જગત્ જેમાં કોઇ પૃથ્વીરૂપે, પાણીરૂપે, અગ્નિરૂપે, વાયુરૂપે, વનસ્પતિરૂપે, જંતુરૂપે, મત્સ્યાદિરૂપે, પક્ષીરૂપે, પશુરૂપે, મનુષ્યરૂપે, કે દેવતા રૂપે, જે દૃસ્ય થાય છે, તે સઘળું તે તે રૂપમાં રહેલા આત્માએજ બનાવ્યુ છે. લોકો કહે છે કે આ હોલ્ડરનું લાકડું

તો શુભાશુભ કહ્યું, માટે એને, શુભ કે કર્મ, જીવ જાતનો કર્તા તો ઈશ્વર !
જૈન સિવાય કહે છે કે આત્મા કંઈ પુદ્ગલને બાંધનાર પણ તેમાં રહેલા આવરણ છે જ કાંઈ કર્મ આવરણ છે.

એવંક રીતિ અનાદિના આત્મા છે, અને એ ધર્મ જીવોમાં રહી મોહાદિ અનેક કર્મોની રચના પણ આવરણ કરે છે. અજ્ઞાન છે, મદ, માનાદિ, નીતિ કાર્ય છે. આવરણ ક્રોધ અને લોભ જ્ઞાનાવરણ, વગેરે, મિથ્યા પ્રત્યય, અને તેના ઉદય થાય છે, માટે કર્મ આવરણ છે.

આ પુસ્તકમાં કારણનું ભરેલું છે, આ કારણ કે ઉપાદાન સ્વરૂપ એમ છે, આ કર્મનું કે કાર્યનું ભરેલું છે, અને આ કાર્ય કે અવસ્થા છે. તેના અવસ્થામાં રહેલાં આવરણ કાર્યનું દર્શાવ્યું છે એ છે, પછી અનુભવ કહેલા અધ્યાત્મિક ૧ સૂત્ર કારક, કારણ અનાદિનો, આત્મ આપણ પરિણમ કાર્ય થયે. અને તદનુસાર નાના પ્રકારની ક્રિયા થતાં કારણ કે પુદ્ગલ પણ તે વસ્તુરૂપ આત્મભાવિત ભાવ કરવા તો આ સંગત. આ માટે આમ વિચાર, આગમ રૂપ, ઇન્દ્રિય. વગેરેના, દર્શાવે જણાવે છે. તદનુકૂળ દર્શાવે રહી. તથા છે. આમ ભાવ વિભાવકાલને. કયા નામ એક નો આવરણ છે. એ આત્મામાં રહેલું જ્ઞાન સામર્થ્ય આત્મામાં વિભાવિક છે. તેમ આત્મા પૂર્ણ થયાથી આત્માનાં સ્વભાવનું વર્ણન રૂપ થાય છે જેવા શક્તિ સમયના આત્માની દેખાડે. તે દર્શનને પાછું એક ઉભેલ કહે છે. તો તે કહે. પરંતુ જૈનો તો કહે છે, કે સ્વભાવશક્તિ તે આત્માનું કરેલું કર્મ છે. અને એમ કર્મના સ્વભાવે કાર્ય પણ તે કરે છે. આ રીતે સ્વભાવનું કાર્ય કર્મ ક્રિયા અને તેનો કર્તા તે આત્મા આમ એક આત્મ તેને ઉત્પન્ન કરે છે. જેને ભાવિત થયેલ કર્મ-ક્રિયા-શક્તિ કહે છે. આત્માની ક્રિયા કે કર્મ જે વડે આ જગત્ દેખાય

૧ મનુષ્ય પેટ ભરવામાં છૂટ છે, અને છૂટમાં મનુષ્ય શક્તિ છે તો એમ સ્વાતંત્ર્યશક્તિને કાઢી ઈશ્વર નથી તેથી શું થયું !

શરીરને જાણનાર એવો જે સાક્ષીભૂત તે અંતરાત્મા અને એ સાક્ષી એવો જે જ્ઞાનરૂપ આત્મા (તે પૂર્ણ પવિત્ર-પૂર્ણ જ્ઞાન કે આનંદરૂપ આત્મા) તે પરમાત્મા.

તથાપિ પ્રસ્તુત વિષય બહિરાત્મા એટલે શરીર-વગેરેનેજ હું માનનાર આત્માને લગતો હોવાથી અંતરાત્મા તથા પરમાત્મા વિષે હાલ આપણે કંઇ કહીશું નહિ. કોઇ બીજા પ્રસંગે તેઓનો શો અનુભવ કેટકેટલો થાય છે તે વિષયપર વાર્તાલાપ કરીશું.

બહિરાત્મા દોષ દૃષ્ટિવડે કેવો દેખાય છે એને માટે કંઈ થોડું લખાતું નથી. માટે તે પણ આ પ્રસંગનો વિષય ન હોવાથી આપણે મૌન રહીશું. હાલ તુરત તો **ગુણ દૃષ્ટિવડે બહિરાત્મા કેવો રમણીય દેખાય છે?** તે સંબંધી બે શબ્દો જણાવવા લાલન પ્રયત્ન કરે છે.[1]

---

૧ કોઇ બંધુ-બ્હેન પૂછશે કે તમારે આ વિષય લખવાનું પ્રયોજન શું? બહિરાત્મા નિંદનીય છે-દોષરૂપ છે અઘરૂપ-પાપરૂપ વર્ણવ્યો છે, તો જેણે એ પ્રકારે વર્ણવ્યો છે તે શું ખોટું છે? આ અગત્યના પ્રશ્નનું લાલન ઉત્તર આપે છે કે એમણે વર્ણવ્યો તેવો દેખાય છે; કારણકે બહિરાત્માને જ્યારે દોષ દૃષ્ટિએ જોઇએ તો તેવો દેખાય છે, પરતુ ગુણ દૃષ્ટિએ કેવો દેખાય છે તે પણ જાણવું જોઇએ. જડ વસ્તુમાં વસ્તુત સાર નકાર કહેવાય છે, તે સાપેક્ષ છે. એટલા માટે જ્યારે દોષ દૃષ્ટિથી બહિરાત્મા પાપરૂપ દેખાય છે. તો લાલન કહે છે કે ગુણ દૃષ્ટિવડે પુણ્યરૂપ પણ બહિરાત્માજ દેખાય છે. અપેક્ષાયુક્ત આ વિષય છે. વળી મનુષ્ય જાતનો મોટો ભાગ અને તેમાં પણ આ દેશનો મોટો ભાગ, પોતે ઘણે ભાગે સ્વતંત્ર વિચાર કરી શકતો નથી. તેમને જેમ કહેવામાં આવે છે, તેજ પ્રમાણે રાખો ભલ માની રહે છે, અને એક અપેક્ષાવડે લાભ થાય તો

અને તેના કાર્યોને છોડયાં છે, અને તેમ કરી અંતરાત્મતત્વ અને પછી પરમાત્મતત્વ પામ્યા છે આ ગુણ દ્દષ્ટિનો માર્ગ ક્રમવાર છે, અને તે બહિરાત્મા એટલે શરીર, ઈંદ્રિય, મનનો ત્યાગ નહિ પણ તેનો જય કરી પછી અંતરાત્મા થઇ પરમાત્મા થવાનો માર્ગ છે

જેમ વિ[illegible]ોમાં ફસનારો જયકર્તા નથી, તેમ તેથી ભાગનારો પણ તેનો જય કરનારો ન કહેવા[illegible] જેમ શત્રુના હાથમાં ફસાનારો જય કરનારો ન કહેવાય, તેમ શત્રુઓથી ભાગનારો તે પણ તેનો જય કરનારો ન કહેવાય પરંતુ તેનો જય કરી, પોતાની શુભેચ્છા પ્રમાણે પોતાની ઉન્નતિ તે માર્ગે ચલાવે તેજ તેનો જય કરેનો ગણાય.

જેમ સોમલ ઝેર છે માટે નિરૂપયોગી છે એમ જાણનાર સોમ[illegible]ના જય કરી શકે નહિ પરંતુ સોમલને મારી તેની ભસ્મ કરનારા તેનો ઉપયોગ કરી જાણે. તેમ વિ[illegible]યોથી ડરનારા વિષયોને જીતનારા કેમ ગણાય ? પરંતુ વિ[illegible]યોમાંથી વિષભાગને કાઢી તેનો સદ્દઉપયાગ કરી શકે તેજ જીતનારા જન ગણાય લાલનને તા ગુણદ્દષ્ટિવડે સ[illegible]ત્ર સુખ છે અને તથી આ યુક્તિ પણ માન્ય ના[illegible]

વિ[illegible] વિ[illegible] કે[illegible] અમ કહેશે કે શરીરને આ[illegible]મા માનવાથી એટલે બહિરાત્મભાવ[illegible] હ[illegible]વાથી શરીરનો તો નાશ થાય છે તો સમજવુ કે શરી[illegible]નો નાશ ન[illegible] પણ પર્યાયાન્તર થાય છ જેમ સાકળીનો નાશ થતા પાછી બની તેજ પ્રકાર શરીરનો નાશ થતા, નવીન પ્રકારનું શરીર બને આ[illegible] મતિજ્ઞાન રહેવાનુ કેમકે શરીરનો નાશ એટલે પર્યાયાંતર થવાથી ક[illegible] મતિજ્ઞાનનો નાશ થાય ? તેમ શરીરનો નાશ એટલે પર્યાયા[illegible]તર થવાથી જ્ઞાનનો દર્શનનો આનંદનો કઈ નાશ નથી થતો

આ પ્રકારે જેમ જ્ઞાનાત્મા દર્શનાત્મા ચરિત્રાત્મા, વીર્યાત્મા,-

मुक्ति न मळवानुं एक कारण.

મુક્તિ શબ્દજ આપણને બંધનનું સૂચન કરે છે. આપણે કાંઈક બંધનમાં છીએ, અર્થાત્ ઈતર પ્રાણીઓની પેઠે તિર્યંચ, નારકી, અને દેવતાઓની પેઠે મનુષ્ય પણ બંધનમાં છે. શાસ્ત્રમાં સ્પષ્ટ કર્યું છે કે, મોક્ષ કે મુક્તિ તો મનુષ્યજ પ્રાપ્ત કરી શકે છે; તે છતાં તે કેમ સંસારરૂપ બંદીખાનામાંથી છૂટી શકતો નથી.? તેનું એકજ સબળ કારણ અહિં દર્શાવવામાં આવે છે. અને તે સબળ કારણ દૂર કરે તો અવશ્ય મુક્તિ થવાનો સંભવ છે, એમ લાગે છે.

સંસાર એક વિશાલ બંદીખાના જેવો છે અને જેમ કેદખાનામાં ચાર પ્રકારના કેદીઓ હોય છે. તેમ આ સંસારરૂપ કારાગૃહમાં પણ ચાર પ્રકારના કેદીઓ–બંદીવાનો–કારાગૃહવાસીઓ છે. એ ચાર પ્રકારના બંદીવાનોમાંથી કોઈ કેદખાનાના અંધકારમય ભોંયરામાં રહેવાને યોગ્ય હોય છે, તેમ નારકીના જીવો આ સંસારરૂપ કારાગૃહના ભોંયરામાંજ અથડાયા કરે છે. કેટલાક બંદીવાનો જેમ કારાગૃહમાં સખ્ત મજુરીએ વળગાડેલા હોય છે, તેમ તિર્યંચ જીવોને (તમે જુઓ તો ઘોડા બળદ વગેરેને) સખ્ત મજુરીમાં જોડેલા જણાશે. વળી કેદખાનામાં જેમ જીવનના નાણાં નહિ આપનાર આસન કેદખાનામાં રાખવામાં આવે છે, અર્થાત્ કેદખાનાના અમુક ભાગની તેઓ બહાર જવા પામતા નથી તેમ મનુષ્ય જીવો જીવનાધારના નાણાં ન આપનારની માફક આસન કેદ એટલે કેદખાનાના કહેવાતા સાહુકારી તુરંગના એક ભાગમાં સડે છે. એજ રીતે વળી જે રાજાઓને નજરકેદ અમુક ગામમાં નાખવામાં આવે છે તે ગામથી તેમનાથી દૂર ખસી શકાતું નથી, તેમ દેવતાઓ રાજાની પેઠે નજરકેદ જેવા જણાય છે. તેઓ આ નજર કેદખાનામાંથી છૂટી મુક્તિ પામી શકતા નથી અહા! કેદખાનામાંથી છુટ્યા પછી મનુષ્ય ગામમાં આવતાં પોતાના સગાં વહાલાંને સ્વજન ભાઈઓને મળવા

ભાગ સકળ કર્મમળ ઉપર અજવાળું પાડી રહ્યો છે, એવો જ્ઞાનવાન્ આત્મા છે. વળી જેનો એક દેશનો અનંતમો ભાગ સકળ કર્મમળનો નાશ કરે છે એવો વીર્યવાન્ આત્મા છે. તો શું તે સમગ્ર આત્માની નિંદા ? ભ્રમ. આતે કેવો અનર્થ ? આ કેવો અન્યાય! જેનો જેટલો દોષ તેને તેટલી શિક્ષા નહીં, પરંતુ સમગ્રને ! આને શું કહેવાય ? ખરેખર આ પોતાની (આત્માની) નિંદા કરીનેજ, આત્મા ગુણ [illegible] હોવા [illegible] તેને [illegible] સમજીને અનુજ [illegible] નની નિંદા કરીને, [illegible] ન [illegible]-પરંતુ સઘળું [illegible] નની નિ[illegible] [illegible] અને આવો આજે દર[illegible] [illegible] એમ [illegible] એ છે કે જેમા [illegible] અને [illegible] તેવી નિંદા! [illegible] કરીએ.

[illegible] આત્મનિંદા અને આત્મપ્રશંસાના સંબંધમાં [illegible]

યોગ એટલે મન, વચન, અને કાયા એ ત્રણ જ્ઞાનાદિ ૭ આત્મ પ્રકારને સાનુકૂળ હોય તો યોગાત્મા એટલે મન, વચન અને કાયાની પ્રવૃત્તિ પણ વ્યવહારે પ્રસંશનીય ગણાય. ત્યારે નિંદનીય આત્મા તો માત્ર કષાયાત્માજ રહ્યો; એટલે આત્મ નિંદા માત્ર એકજ પ્રકારે રહી. એટલે કષાયની સાથે આત્મા જ્યારે એકરૂપતા પામે ત્યારે તે નિંદનીય ગણાય છે.

વાચક વૃંદને આ પરથી સ્પષ્ટ થયું હશે કે આત્મા આમ સાત પ્રકારે પ્રસંશનીય છે; અને માત્ર એક પ્રકારે અપ્રસંશનીય કે નિંદનીય છે. તો આત્મનિંદા એ બહુધા ગુણ નથી પણ અવ-ગુણ છે. આ દૃષ્ટિથી જોતાં આત્મનિંદાને સર્વથા ગુણકારી સમજવી તે ખોટું છે. સમગ્ર આત્મા નિંદનીય નથી, પણ બહુધાં ઘણે પ્રકારે પ્રસંશનીય છે. આ વાત આત્મ જિજ્ઞાસુએ અને શાસ્ત્ર વચનમાં વિચાર પૂર્વક શ્રદ્ધા રાખનાર મનુષ્યે ભૂલવી જોઇતી નથી.

આ.લુ પૂર્વે લખેલ વિષયપર લખ્યા પછી આત્મનિંદા પોતે કરવી કે કરાવવી કે થવા દેવી એમાં લાભ કઇ અપેક્ષાએ છે તે હવે આપણે ૭ વર્ષ અને ૭ મહિના પછી જોઇએ.

સ્વભાવ અને વિભાવ.

આત્મા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, વીર્ય, ઉપયોગ, તપ, રૂપ હોય. ત્યારે તે પોતાની સ્વાભાવિક (Natural) દશામાં છે,. અને યોગ તથા કષાયની સાથે એક રૂપતા માને ત્યારે વિભાવિક (Imposed by his own ignorance) દશામાં છે. એ

થવાનુ છે. અને પોતાને કે પરને નિંદા કરવાનો હવે વખત ન આવે એવાં મન, વચન, કાયા પ્રવર્ત્તે તેમ કરવું ઘટે છે. આટલા માટેજ આત્માર્થી જીવ અહર્નિશ પ્રથમ સર્વને તેઓના કરેલા અ-પરાધને માટે ક્ષમા આપે છે, અને પછી પોતે કરેલા અપરાધની તેઓ પાસે ક્ષમા માગે છે.

સામે ધોવરાવે છે: તેમ જે માણસથી આત્મા નિંદા ન થતી હોય એટલે પોતાના અવગુણ ન ધોવાતાં હોય, તેણે પોતાની નિંદા થવા દેવી. લોકો નિંદા કરે ત્યારે રાજી થતાં જવું કે મારા પાપ-કષાય-માન રૂપ કાદવ ધોવાય છે. હવે એ મલ ધોવાતાં મને આત્માના સાક્ષાત્ દર્શન થશે.

તેમજ પોતાને પોતાના દોષ જણાય ત્યારે પોતે નિંદા કરી. અતિક્રમણ પ્રાયશ્ચિત કરી પોતાના ગુરૂ પાસે નિવેદન કરી, ખરી હિંમત (Moral courage) ગમ્મા પોતે પોતાની જાતેમાં નિં-દા કરી [illegible] નિશ્ચય કરે તો [illegible]

આત્મનિંદા પોતે કેમ કરવી ?

[illegible]

આગામી રાત્રી, કે દિવસે ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, કામ, કે મોહ નહિ સેવવાની પબ્લીકની * સમક્ષ પ્રતિજ્ઞા લેવી.

ગયા પંદર દિવસ ચાર માસ, અને વર્ષમાં ઉપર પ્રમાણે અશુભ મન. વચન, કાયાં વડે જે થયું હોય તે પબ્લીકને કહી દેવું.

આગામી પખવાડીઉં, ચાર માસ, કે વર્ષમાં અશુભમન, વચન, કાયાથી ન સેવવાની પબ્લીક સમક્ષ પ્રતિજ્ઞા કરવી.

આ ભવમાં કે ભવોભવમાં જે ત્રિકરણે અશુભ થયું હોય, તેને માટે પબ્લિકની અને પ્રભુની સમક્ષ પ્રાયશ્ચિત કરવું.

આગામી ભવમાં અને મોક્ષ થાય ત્યાં સુધીનાં સર્વે ભવોમાં મન, વચન, કાયાથી શુભ ચિંતવવા, શુભજ ક્રિયા કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરવી. આમ કરતાં અશુભ ધોવાઇ નિર્મળ થવાશે. અઢાર દૂષણો જઇ અનેક સદ્‌ગુણવાન્ થવાશે.

---

* કોઇ એમ ધારે કે પબ્લીકમાં પોતાના દોષ જાહેર કરી હવે તેવા દોષ ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લેવાની શી જરૂર છે, તો તેને સમજવું. કે પોતાની ભુલ થતાં પબ્લીકમાં ઘણા માણસો જાણે તો આપણી ભુલ કે દોષ બતાવનારા ઘણાક મળી આવે, અને તેથી આપણી પ્રતિજ્ઞા આપણને સ્મરણ આવતાં દોષનું પ્રાયશ્ચિત કરી સત્વર નિર્મળ થવાય. આમ કરતાં આતર્ દૃષ્ટિ વિશેષ થતી જશે, પોતાના દોષ પોતાને જોતાં પણ બહુ આવડી જશે. આત્મ નિંદા કરી તેનું પ્રાયશ્ચિત આત્મા સાથે સઇ પવિત્ર થવાશે. આમ એક તરફ નિરાળી પબ્લીક અને બીજી તરફથી પોતે એમ ઉભયના પ્રયત્નથી દોષ જે માત્ર અઢારજ છે, તે ધોવાઇ આજ ભવમાં નિર્મળ થવાશે અને આત્મ સાક્ષાત્કાર થતાં અનંત ગુણ પ્રકટ થઇ જશે.

પ્રભુ દર્શન કેમ થાય?

સાર:—જે માણસો પ્રથમ પોતામાં ધ્યાનદ્વારા પરમાત્મા સેવે છે, તેને તે મળે છે જેમ સ્વયંભૂ-રમણ સમુદ્રે પોતામાંજ પાણી શોધ્યું હોત તો તે મળત.

જે માણસ પરમાત્માને બહાર ઢુંઢે છે, તેને પણ પરમાત્મા મળે છે, પરંતુ જેમ સ્વયંભૂ-રમણ સમુદ્ર પોતામાંજ જળ હતું છતાં ભમ્યાં વગર પાણી તે નદીરૂપે આવ્યું? એટલે પોતાના જળની અંદર પડી આવી તેમ બહાર પરમાત્માને ઢુંઢતા ઢુંઢતા થાકી અંતે પોતાનું નીજ સ્વરૂપ જોવા માંડે છે. ત્યારે મળી આવે છે. આમ બન્ને રીતે પરમાત્માનું દર્શન થાય છે.

સમુદ્ર અગાધ અમાપ, અસીમ, અનન્ત છે. તેમ જીવ પણ, આત્મા પણ, અગાધ, અમાપ, અસીમ, અનન્ત છે. જ્ઞાનદર્શન આદિ ગુણોથી ભરેલ પરમાત્મા છે [illegible] શુભ ક્રિયારૂપ [illegible] થાય છે ત્યારે તે પાણી [illegible] પોતાનામાંથી [illegible] શુભ [illegible] પરમાત્મા [illegible]

[illegible]

બીજા દાખલા તરીકે ઉપયોગ સહિત ઉપવાસ સંબંધે

कषायविषयाहारत्यागो यत्र विधीयते ।
उपवासः स विज्ञेयः शेषं लंघनकं विदुः ॥

ભાવાર્થ—જેમાં ક્રોધાદિ ચાર કષાય, પાંચે ઇંદ્રિયોના ત્રેવીસ વિષયો, અશનાદિ ત્રણ પ્રકારના આહારનો ત્યાગ થાય છે, તેનું નામ ઉપવાસ કહેવામાં આવે છે. આ પ્રકારે જો ન થએલું હોય તો લાંઘણ કરી છે, એમ સમજવું.

હવે ઉપયોગપૂર્વક ઉપવાસ કરતાં શી ખૂબી થાય છે, તે જોઈએ. ત્રણ પ્રકારના આહારનો તો ત્યાગ થાય છે, એટલે ઓજસ આહાર જે ગર્ભમાં લેવો પડે છે તેનો ત્યાગ, તેમજ રોમ આહારનો પણ અમુક ભાગે ત્યાગ હોય, અર્થાત પરિમિત જળથી સ્નાન કરવામાં આવે, વળી ચરબીવાળા સાબુ ન વાપરવામાં આવે તો રોમ આહારથી પણ બચાય છે. તેમ કવલ (કોળીઆ) આહારનો પણ ત્યાગ થાય છે. તથાપિ પ્રત્યાખ્યાન લેતી વખતે ચાર આહારના એટલે કવલ આહારના પ્રત્યાખ્યાન લેનાર દેનાર તે ઉપયોગમાં રહે છે. હવે ઉપવાસ કરવાનો સાર્વત્રિક હેતુ એ પણ હોઈ શકે કે આહારથી કોઈપણ જીવની હિંસા થાય છે હિંસાથી નિવૃત્ત થતા પોતાની હિંસા થતી અટકે, અર્થાત્ મરણથી બચાય એમ ન્યાયપુરઃસર સમજાય છે વળી આહારથી શરીર થયું છે અને શરીર એ જન્મ છે. જન્મ એ મરણ અવશ્ય લાવે છે માટે મરણ દૂર કરવાને જન્મ દૂર થવો જોઈએ અને જન્મ દૂર કરવાને શરીર દૂર થવું જોઈએ અને શરીર જે આહારથી પોષાય છે તે આહાર દૂર કરવો જોઈએ. આત્મા અનાહારી છે. તો હવે અનાહારી રહી પોતાની સિદ્ધિ અર્થાત્ કે અક્ષય સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ; પરંતુ ઉપવાસ

ાંસુધી એટલા આહારનો ત્યાગ કરવો તેને ગાંઠશી કહેવાય છે.
મ કેટલા માણસ પાસે રૂપિઆ આમને દામ આપે ને આપે નહિ તો
તો તેને ત્યાં પૂરે શાખવા બેસાય, તેમ ધર્મ પાસે એટલા આગારપણું
ાએ છે પણ તે અ... નથી. ના ગાંઠમાં જપ કરો ધર્મ પાસે ગાંઠવા
...થી અમરપણું આવતું નથી. ... પણ નિયમ કહે છે કે ...
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ત્રીજું દૃષ્ટાંત ઉપયોગપૂર્વક સામાયિકનું લઈએ.

समता सर्वभूतेषु संयमः शुभभावना
आर्तरौद्रपरित्यागस्तद्धि सामायिकं मतं ।

ભાવાર્થ—પ્રથમ સર્વ પ્રાણીમાં સમભાવ એટલે પોતાના સરખા ગણવા તે, આમ થતાંજ મનનો સંયમ થાય અને સંયમ થાય કે મૈત્રી ભાવના સર્વે જીવમાં ઉદ્ભવે. ગુણે જ્યાં ન્યૂન હોય ત્યાં કરૂણા આવે પણ તિરસ્કાર નહિ, કારણકે સમાન છે એટલુંજ નહિ પણ મિત્ર છે અને ગુણોમાં અધિક હોય ત્યાં પ્રમોદ થાય પણ દ્વેષ નહિ. કારણ મિત્ર છે, આમ થયું કે જે ધ્યાન થઇ રહેછે તે પણ આર્ત નહિ પણ ધર્મ, અને રૌદ્ર નહીં પણ શુકલ. આવા અભ્યાસ પૂર્વક બે ઘડી સમાયિક એક વખત પણ થાય તો હાલ થતી વખારો ભરીને સામાયિક કરતાં પણ આ સમભાવ સામાયિક વધે ! અને શુદ્ધ શ્રાવકને પગલે આપણને ચલાવે !

બધોને પ્રણામ કરી, આચાર્ય શ્રી પ્રભાકરની આજ્ઞાનુસાર ઐક્ય સંબંધી બે બોલ બોલવાની લાલન અભિલાષા રાખે છે.

ઐક્ય-અનુપમ ઐક્ય-કલ્પ વૃક્ષ સરખું ઐક્ય અને મનવાંચ્છિત આપે એવાં ચિંતામણિરત્નથી પણ અધિક એવું ઐક્ય જેનું વર્ણન અસરકારક રીતે શાસ્ત્રશ્રી સુશોભિત વચનોવડે મહારાજશ્રીએ કર્યું તે ઐક્ય-તમારે જોઈએછીયે ? ખરેખર તે મેળવવાની તમારી ઇચ્છા થઈ છે ? જો થઇજ હોય તો લાલનને જાહેર કરવા દો કે તેણે હમણાંજ એક દુકાન ખોલી છે અને તેની અંદર જે માલ ભર્યો છે તે બીજો કંઈ નથી, પણ તમને જોઈતું-ઉપયોગી ઐક્ય છે. આપ બાંધવરત્નોને ટુંક સમયમાં બધો માલ દેખાડી શકાય નહિ માટે એ માલનો કંઈક નમુનો દેખાડું છે અને આપ સર્વ વીરપરમાત્માના લઘુ પુત્રો-શ્રાવકો વ્યવહારકુશળ હોવાથી એ નમુનો યોગ્ય લાગે તો મૂલ્ય આપી ખરીદ કરશો. પરંતુ મારી સમક્ષ ઉભેલા સર્વ બાંધવોમાં કોઈપણ બાંધવને ખબરતો હશેકે " ઐક્ય ચિંતામણિરત્ન જેવું છે, અને તે અમને મફત મળેતો અમે લઇએ. " માટે એ ચિંતામણિરત્ન જેવું ઐક્ય મફત લેવા ઇચ્છનાર ગ્રાહકોને વિવેક ખાતર કહેવું પડે છે કે મારી દુકાનમાંથી તમને તે મળે એમ નથી. કિંમત આપો અને લઈ જાઓ. માલ પસંદ ન પડે અને આપને ના લેવો એમ જણાય તો ભલે નહિ લેતા.

તમે પૂછશો કે તેની કિંમત શી છે ? તો હું તમને જાહેર કરું છું કે આપ મારા સર્વ બાંધવોમાંથી કોઈ એવી એક પણ વ્યક્તિ હાલ અહિં હાજર જોવામાં નથી આવતી કે તે ખરીદ ન કરી શકે [illegible]મત થોડી છે અને વસ્તુ જે પ્રાપ્ત થાય છે તે સર્વ પ્રકારની [illegible] આપનારી છે.

એકતા કહો કે સંપ તે એકજ છે. હવે એવા સંપની

તો પછી જૂદા જૂદા ભાગમાં દૂર દૂર વસેલા મનુષ્યો-જેને શાસ્ત્ર સર્વ જીવોમાં સર્વોત્તમ ગણેછે. એવા મનુષ્યો એકત્ર થઇને શું નહિ કરી શકશે ? જો મનુષ્યો આવા પથરાપરથી પણ ઉદાહરણ લઈ ઐક્ય કરવાનું પણ લે, તો આવાં સ્થાનો સ્વર્ગીય આવાસો બને અને મનુષ્યો દૈવી સૌન્દર્યથી નિરૂપમ સુખ ભોગવેજ.

૧૮૯૩માં આપણે જેને અનાર્ય કહીએ છાએ,-જેને અજ્ઞાન કહીએ છીએ,-આપણે જેને ધર્મજ્ઞાનમાં બહુ કાચી સમજના માનવી સમજીએ છીએ-તેવા દેશમા અમેરિકન લોકાએ આખું જગત્ જેને અશક્ય ગણે છે તેવુ એક કાર્ય કયુ છે, અને જગતના પ્રાચીન મહા સત્તાવાળા દવાણુ ધર્મોને પણ શરમાવુ પડે છે, એવુ કાર્ય કરી દેખાડ્યુ છે. એ વર્ષમા **અમેરિકા** ખ ડના એક પ્રખ્યાત નગર **ચિકા** ગોમાં જગતના તમામ જૂદા જૂદા ધર્મોની એક પાર્લામેન્ટ મળી હતી, ઘણા પરસ્પર વિરૂદ્ધ વિચારવાળા પણ **ક્રિશ્ચન** ધર્મના લોકા એકત્ર મળ્યા હતા, તે ઉપરાન્ત **બૌદ્ધ** ધર્મવાળા, **મુસલમાન** ધર્મવાળાં, **જૈન**ધર્મવાળા, **હિંદુ** ધર્મવાળા કોન્ફયુસીઅસ નામના અસલી **ચીન** દેશના ધર્મ [illegible] **લાઓટ્ઝી-સિન્ટાઝ** વગેરે [illegible] વીસ ધર્મ-વાળાં એકત્ર થયા હતા અને તેઓના [illegible] ૧૭ થી ૧૮ [illegible] મળ્યા [illegible] અને શાંતિથી [illegible]

[illegible] અને [illegible] અને અંગ્રેજ લોકે **સર્વ ધર્મ સમાજ** Parliament of Religions) આખી દુનીયાના [illegible] તે વખતે આપણા જૈનો કે [illegible] આ મહારાજશ્રીએ ઉપદે-[illegible] નથી નહિ!

[illegible] અને તે એક કંપાઉન્ડમાં ત્રણ [illegible] એક પ્રશ્નને

તિરસ્કાર કરીએ છીએ. એક દુખીઓ છે તેના ઉપર વિશેષ દુઃ[illegible] પ્રહાર કરીએ છીએ ? પડયાપર પાટુ મારીએ છીએ ! નહિ ભાઈ આમ નહિ થવું જોઈએ. [પિતાશ્રીના આગમ વચન એ છે કે દુઃ[illegible] પર દયા પણ તિરસ્કાર નહિ ' તેનેજેઓની સામે શીતલેશ્યા ' કુપણ નહિ ' ' '

એજ પ્રમાણે [illegible] કોઈ પોતાના પુણ્ય [illegible] સહાયતો દોષ તેની અનુમો[illegible] નહિ [illegible] પ્રાપ્ત થતા નથી, [illegible] મળતું નથી, [illegible] નજરે [illegible] લાગી રહી અને તેમ [illegible] નથી [illegible] ભાવની, [illegible] એમ [illegible] આપ[illegible] યત્ન કરીએ [illegible] જાય પ્રગટ[illegible]

એજ પ્રમાણે [illegible] જૈન વૈ[illegible] તેવી અ[illegible] મોદના કરીએ [illegible] એટલુંજ ન[illegible] પરંતુ [illegible] જે ગુણ[illegible] [illegible] ગુણ વિ[illegible] [illegible] વખમાં [illegible] ઉપર કરૂ[illegible] થાય, અને [illegible] ત્યારે [illegible] ન થ[illegible] અનુમોદના [illegible] અને ' ગુણવા[illegible]

ઉપરું પ્રમોદ ' એ બે ક્રિમત જૈન આપ આપો તો પછી ' આપણાં ઘરમાંથી-સંઘ જૈન સંઘમાંથી કુસંપને દેશવટો મળે કે જમતાને ને તમે પોતેજ કહો ! અને ઐક્યતા-ધર્મ-ઐક્યતા-સર્વ સુખને આપનારી અને દુઃખોને દૂર કરનારી કામધેનુ જેવી ઐક્યતાને આપણે સેવા જતી પડે કે જિનશાસન રૂપી મહા સાંઈ પ્રદેશને જોય તો પોતેજ કહી આપે ? આટલું બોલી હું આ વિષય સમાપ્ત કરું છું.

समुदायमांथी समाज केम बनी शके !

અમેના માગરોળ જૈન સભાના હોલમાં ' જૈન વકતૃત્વ કળા પ્રસારક સભા ' તરફથી પંડિત લાલને " સમુદાયમાંથી સમાજ કેમ બની શકે ? એ વિષય ઉપર મી. મકનજી જુઠાભાઈ મહેતા. બાર-એટ-લૉ 'જોલર'ના પ્રમુખપણા હેઠળ આપેલું અસરવાળું ભાષણ.

પંડિત લાલને પોતાનો વિષય શરૂ કરતાં જણાવ્યું હતું કે આપણામાં જે જે ગુણો છે તેમાં વધારો કરવાથી આપણે ઘણું કરી શકીએ તેમ છે. આજનો વિષય " સમુદાયમાંથી સમાજ કેમ બની શકે છે ? " તે છે. જે જગતમાં આપણે રહીએ છીએ, તેના અંદર એટલા બધા વિચારો, એટલા બધા ધર્મો, એટલી બધી પ્રવૃત્તિઓ છે કે માણસ મુંઝાયા વિના રહેતો નથી. આ જગતમાં મનુષ્ય મુંઝાય એમાં પણ નવાઈ નથી. સંસારના જૂદા જૂદા પ્રકારના મનુષ્યો વિગેરેનાં વર્તન વાંચવાથી સંસાર દુઃખથી ભરેલો હોય એમ આપણને લાગે છે, અને તેથી જેમ એક રાક્ષસને જોઈને બીહી જઈએ, તેમ તેના સ્વરૂપથી આપણે બીહી જઈએ છીએ. આ દુઃખમાંથી મુક્ત થવાના જુદા જુદા માર્ગો છે. જો એકલાથી દુઃખ મુક્ત ન થવાય તેમ હોય તો સામટાઓ સાથે મળીને પણ સંકટ-મુક્ત થવાનો પ્રયત્ન કરી શકે છે. પ્રમુખ સાહેબે જણાવ્યા મુજબ

આપણી સમાજમાં જે અવ્યવસ્થા થઇ રહેલી છે, તે દૂર કરવા માટે કેટલાક વિદ્વાન્ માણસોએ ભેગા થઇ જૂદી જૂદી જ્ઞાતીઓના સંબંધમાં વિચાર ચલાવવો જોઇશે. દાખલા તરીકે જ્ઞાતીમાં લગ્ન, જમણવાર, કેળવણી, ઉદ્યોગો, વેપાર, ધંધો; એ વગેરેની સ્થિતિ સંબંધી જ્ઞાતિના ગૃહસ્થોએ તપાસ ચલાવવી જોઇએ. યુરોપાદિ દેશોમાં સ્વતંત્રપણું છે, અને સ્વતંત્રપણાને લીધે માણસ સ્વાશ્રયી રહે છે, પણ માણસે સ્વતંત્ર થવા સાથે અરસપરસને મદદ કરવી અને સામાને સન્માન આપવું. સમુચ્ચય (સમષ્ટિ) અને વ્યક્તિ બન્નેનું સન્માન જળવાય તો થાય સારૂં, અને તે ગુણ આપણા લોકોમાં છે. અને તે ગુણ તે લોકોએ આપણી પાસેથી શીખવો જોઇએ. એક માતા પોતાના છોકરાને આંગળી પકડી ચલાવે છે, ત્યારે તે ચાલવાની શક્તિ તે બાળકમાં હતી, પણ માતાની મદદને લીધેજ તે શક્તિ બહાર આવી હતી. તેથી મા તરફ જેટલું માન રાખીએ તેટલું થોડું છે. સ્વાશ્રયનો ગુણ આપણે અંગ્રેજ લોકો પાસેથી શીખવો જોઇએ છીએ, અને સ્વતંત્ર વિચાર કરવાનું બળ મેળવવું જોઇએ. સ્વાશ્રય વિના આપણી કદી પણ ઉન્નતિ થઈ શકે તેમ નથી. એ દેશમાં ઉન્નતિ પરસ્પર સદ્ભાવ સાથે રહેવાથી થાય છે. હવે આપણે જો ઉન્નત ન થઇ શકીએ તો તેની સોબતમાં રહ્યાથી ફાયદો શું છે ? ભેદ પડવાનું કારણ અજ્ઞાન નથી પણ જ્ઞાન છે. પણ એ જ્ઞાન ભેદનું જ્ઞાન છે જે જ્ઞાનથી જુદા હોય તે સમજાય તે જ્ઞાન અભેદનું જ્ઞાન છે જેઓમાં ભેદ અને અભેદ બન્નેનું જ્ઞાન હોય છે, તેઓ હમેશાં સંપ થાય છે. અભેદ જ્ઞાનવાળાઓ હમેશાં બધાનો ભાગી નાખી એક બનાવે છે, કુદરતમાં હમેશાં વિવિધતા હોય છે અને વિવિધતામાં રચના રહેલી છે આપણે tolerance નામે સહનતાનો ગુણ રાખી, વિરુદ્ધતા બાજુએ મૂકી દેવી જોઇએ. સમાજની અંદર ફાટાઓ પડે ત્યારે તે ફાટાઓ નથી પણ શાખાઓ છે, એમ સમષ્ટિ ભેદની સાથે અભેદનું જ્ઞાન રાખવું.

કેવી રીતની જોઇએ, અને તેમાં કેવા ધોરણે કામ લેવું જોઇએ તે વિષે વિચાર ચલાવવો જોઇએ.

' સુસંપકળા.

શ્રી જૈનવક્તૃત્વકળાપ્રસારકસભા તરફથી ગઇ પરમ દિને રાત્રિના શ્રી જૈન એસોશીએશન ઓફ ઇન્ડીઆના હોલમાં પંડિત ફતેહચંદ કપુરચંદ લાલનને મી. મણીલાલ હુકમચંદ ઉદાણી એમ. એ. ના પ્રમુખ પણા હેઠળ ".સુસંપકળા " એ વિષય ઉપર એક મનન કરવા યોગ્ય ભાષણ આપ્યું હતું. પંડિત લાલને ભાષણ શરૂ કરતાં જણાવ્યું કે કુસંપ રૂપી રોગ આપણામાં એવો જડ ઘાલી બેઠો છે કે, આપણે સંપની દવા વારંવાર ઉપરા ઉપરી લેવી જોઇએ, અને તે સંપની દવા સાથે એક ' ટોનીક ' શક્તિની દવા તરીકે સુસંપની દવા જોઇએ અને એ સુસંપ કઇ કળાથી કરવો તે હાલના વખત માટે ઉપયોગી થઇ પડશે એ દવા લાગુ પડે તેને માટે હવા પણ અનુકૂળ જોઇએ અને હાલના જમાના રૂપી હવા હાલમાં એવી છે કે આપણા રોગ ઉપરની સુસંપ રૂપી દવાને ઘણીજ માફક થઇ પડે તેવી છે જે પાશ્ચાત્ય દેશો હિંદસાથે સંબંધમાં આવ્યા છે, તેઓની દોડ એટલી જલદ છે. કે આપણે તેઓની બરાબરી કરી શકીએ તેમ નથી. પણ હાલ આપણે માટે વખત ઘણો અનુકૂળ છે. આપણા દેશમા હાલ કોળીની કોન્ફરન્સ, મોચીની કોન્ફરન્સ, ભાલીની કોન્ફરન્સ વગેરે શુદ્ર ગણાતી કોમોની કોન્ફરન્સો ભરાવા લાગી છે. જ્યારે તેઓ સુધારાઓ કરી તે સુધારાઓ અમલમાં મેલવા લાગ્યા છે, ત્યારે આપણી ઉંચી ગણાતી કોમો તેવા સુધારાઓ વા તેવા સુસંપમાંનું કાંઇ કરી શકતી નથી. હાલ આપણામાં તો જુદાં જુદાં તડો અને પેટા તડો થવા લાગ્યાં છે, અને

કુસંપ દૂરી ઉકરડાએ કેટલેક ઠેકાણે વધવા લાગ્યા છે. જુદી જુદી ન્યાતોમાં મિત્ર મંડળો થવા લાગ્યાં છે, અને તે મિત્ર મંડળો ઐક્ય બળ વધારી જુદા જુદા સુધારા વધારા કરે છે. જ્યારે આપણે યુરોપીઅનોની વાતો વાંચીએ છીએ, તે સમયે તેઓના જેવી ઝડપથી આપણે કેમ આગળ વધતા નથી તે વિષે આપણને વિચાર થાય છે. પણ આપણામા તેવી પ્રવૃત્તિ હજી થઈ નથી. ન્યુયોર્કમાં રોજ સંખ્યાબંધ સભાઓ મળે છે. (૯૦થી ૧૦૦) અને દરેક સભામાં બેથી ત્રણ હજાર માણસો બેસાં મળે છે અને તે લોકો નોંધણીઓ લઈને સભામાં જે અગત્યનું કહેવામાં આવ્યું હોય તેની નોંધ લઈ લે છે. આપણે જાણીએ છીએ કે રેલ્વે ટ્રેનો હમેશાં નિયમિત વખતે ઉપડે છે. પણ આપણા લોકો બરાબર વખત સર પહોંચવાને બદલે અર્ધો યા પોણો કલાક અગાઉ જઈને બેસે છે, એટલે કે તેટલો ટાઇમ ફ્દન નકામો ગાળે છે. હવે આપણા જીવનમાંથી જેટલો વખત આપણે નકામો ગુમાવીએ તેનું મુલ્ય તેટલું સોનું ગુમાવીએ તેથી વધારે છે. વળી તે લોકોમાં ભાષા એક હોવાથી તે લોકો એક બીજાઓના વિચાર જલદીથી જાણી શકે છે. અમેરીકામાં બફેલો કરીને શહેર છે, ત્યાં આગળ હું જતો હતો જે વેળા શ્યામ વર્ણના યુરોપીઅન ડ્રેસના એક માણસે પછવાડેથી આવીને મને પુછ્યું કે "કેમ છો ?" હવે એક આપણા દેશીનો સ્વર આપણી પોતાની ગુજરાતી ભાષામા સાંભળવાથી કેટલો આનંદ થાય છે ! તે કરાંચી તરફનો મુસલમાન હતો કુસંપથી ઘણા નુકશાનો થયા છે અને થાય છે, તે વિષે કાંઈ નહિ બોલતાં, સંપના લાભો વિષે હું થોડુંક બોલીશ. એકલો મનુષ્ય વેપાર કરે, તે થોડા વર્ષમાં નિમૂળ થઈ જશે. અમેરીકા અને ઇંગ્લંડમાં ટ્રસ્ટ અને કંપનીઓ થઇ સામાન્ય વેપારીઓને મળી જાય છે અને છુટા છવાયા વેપારીઓનું ઝાઝું ચાલતું નથી. વહેવારમાં ધર્મમાં અને

તફાવત (Differences) ઓછા જોવા અને મળતાપણું (Harmony) વધારે જોવું એ કર્તવ્ય છે. શાસ્ત્રો જે વેળા રચાયા તે વેળાએ હિંદુસ્તાનની અંદર સઘળો વહેવાર ચાલવાનો છે, તે દ્રષ્ટિબિંદુથી તે રચવામાં આવ્યાં હતાં. હવે જમાનો ફરવા સાથે આપણે યુરોપ અમેરિકા વગેરે દેશો સાથે સંબંધ જોડવો પડ્યો છે અને તેથી આપણે તે શાસ્ત્રો રચવાના હેતુઓ લક્ષમાં રાખી ને હેતુઓ પ્રમાણે વર્તવું જોઇએ.

હિંદ કે જેને અન્ય લોકો "Mother of Religions" "Mother of Philosophy" ગણે છે, તે દેશને માટે અમેરિકામાં એવું બોલાય છે કે જે લોકમાં બબ્બે અને ત્રણ ત્રણ સ્ત્રીઓ કરવાનો ચાલ પ્રચલિત હોય તે લોકો નીતિમાન કેમ હોઈ શકે! આ ઉપરથી તેઓ આપણને ઘણા હલકા ગણે છે. હવે આ બાબતમાં આપણે સુધારો કરવો જરૂરનો છે શાસ્ત્રો મનુષ્યોથી રચાયાં છે, અને મનુષ્યોજ નવા શાસ્ત્રો રચી શકે; વિદ્વાનોની કોન્ફરન્સ મેળવી સુધારા કરો સુસંપ હું તેને કહું છું કે જ્યારે આખા દેશના બલકે આખી દુનિયાના મનુષ્યો જનસમાજના સામાન્ય લાભો માટે અરસ પરસ સુખ દુઃખમાં ભાગ લે. બ્રીટીશ રાજ્યના શાહેનશાહ જે દુનિયાના ત્રીજા ભાગ ઉપર રાજ્ય કરે છે, તેને માત્ર એક સ્ત્રી છે, જ્યારે આપણા હિંદુસ્તાનના નાના ઠાકોરો અને બીજા રાજાઓ તેઓને એક એકને પાંચ પાંચ સાત સાત રાણીઓ હોય છે. હવે તેઓનો દાખલો આપણે લેવાનો. ત્યારે હવે આપણી નૈતિક ઉન્નતિ કેમ થાય? તેઓને એક બાવાનો ફાયદો અને પોતાના દેશનું કેમ ભલું થાય તે માટે તીવ્ર જીજ્ઞાસા આપણામાં તો કોઈ બાહ્ય ધ્યાન જમાડે ત્યારે આપણે જમવાને તૈયાર, પછી ભલે ગમેતો ધ્યાન કરતાં તેનું ઘર ઘરેણે મુકાય. હવે આપણે એમ નથી વિચાર કરતાં કે કાલે મારે ત્યાં વારો આવશે હવે પોતાની શક્તિ કરતાં વધારે ખર્ચ ક-

જ્યારે મનુષ્યને મનોગતિનીય એટલે શુભ કર્મનો ઉદય વિશેષ હોય ત્યારે મનુષ્ય જન્મ પામે છે. અને એ મનાગતિનીય પુન્ય કર્મનું પરિણામ છે. માટે જૈનો એમ માને છે કે માણસ કર્મ કરતાં સારાં કર્મ કરીને વધે તોજ મનુષ્યનો પોતાના કર્મ છૂટ પામી શકે. આમ કહેવાનું કારણ બાજુ એ છે કે, જાનવરો વિગેરેને વાચા નથી અને મનુષ્યને તે હોવાથી મુખદ્વારે [illegible] માટે પોતાનામાં રહેલ જ્ઞાન [illegible] અને પોતાના કર્મ [illegible] પ્રકટમાંથી જ્ઞાનને મહણ કરી શકે છે. પણ પશુ [illegible] એમ નથી. [illegible] તેને વાચા નથી. બીજું મનુષ્યમાં મન રહેલું છે [illegible] પ્રાણીઓમાં રહેલું નથી. એમ એ [illegible] પોતાના રહેઠાણ કે પોતાના [illegible] આગળ છે પરંતુ [illegible] પોતાની [illegible] છે, તેઓ પણ [illegible] નથી [illegible] મનુષ્ય પ્રાણીમાં મનને લીધે વિશેષ જ્ઞાનવાન હોવાથી [illegible] ઉપાય [illegible] દૂર કરવાને સમર્થ હોવાથી [illegible] અને વધારે શુભ પ્રાપ્ત [illegible] આમ જ્યારે [illegible] પ્રાપ્ત કરી શકે છે એમ કહેવાય.

મનુષ્યપણું દેવતાને અને જાનવરોને દુર્લભ કરી શકે છે પરંતુ મનુષ્યપણું મનુષ્યને પાછું પ્રાપ્ત કરવું તે સુલભ છે

[illegible] દિશામાં વર્તતો મનુષ્ય [illegible] વિચારો આલોચ કરી શકે [illegible] સિદ્ધાંત છે કે, **જેવી ભાવના તેવો હવે પછી થનારો અવતાર.** આમ પણ આદિ [illegible] દિશામાં [illegible] હોવાથી જેમ મનુષ્યપણું સહેલાઇથી મેળવી

થઇ આપણી સમગ્ર અભિવૃદ્ધિ કેમ થાય તે સંબંધી જે જે વિચારો મારા બંધાયા છે, તે આપની સમક્ષ રજુ કરવામાં આવશે. આપ તેઓના પર ઉહાપોહ કરી નિર્ણય થયા પછી મૂળ હેતુને વળગી દેશ કાળ પ્રમાણે અનુકૂલ પ્રવૃત્તિ કરશો તો ખચીત તમને અપૂર્વ લાભ થશે, એમ લાલન તરફથી જણાવવામાં આવ્યું હતું.

પૂર્વેની સભામાં જણાવ્યા પ્રમાણે બાકી રહી ગયેલા પ્રશ્નોના લખાઈ આવેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર આપતાં લાલને જણાવ્યું હતું કે કોઇ પણ સભા કે સમાજનો મૂળ ઉદ્દેશ તેની ભાવના ઉપર હોય છે. તે ઉદ્દેશ એક કે બે દિવસમાં સિદ્ધ થતો નથી. છતાં તે ઉદ્દેશની પ્રવૃત્તિમાં આપણી ક્રિયા કેટલે અંશે આવી છે અને હવે કેટલું કરવાનું છે, તે નક્કી જણાઇ આવે તો તે સભામાં દાખલ થવામાં લાભ છે, એમ લાલન પોતાને માટે વિચાર રાખે છે. ત્યાર પછી ભાષણનો મુખ્ય વિષય હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો.

વિષયનો પ્રારંભ.

નવા સુખની પ્રાપ્તિ કરવાને, કોઇ પણ કોમની બગડેલી કે દુઃખી સ્થિતિ સુધારવાને તેમની સુખી સ્થિતિ કાયમ રાખવાને, વિચારો કરવાની પ્રથમ આવશ્યકતા છે.

ઉદાહરણ તરીકે મનુષ્ય પ્રથમ ત્રણ પ્રકારના વિચારો કર્યા. ખાવાની ઇચ્છા ઉત્પન્ન થતાં તેનું ખાવાના પદાર્થો મેળવવા માંડ્યા. ખેતી વગેરેના [illegible] ઉત્પન્ન થઇ. ટાઢ તડકામાંથી બચવાની ઇચ્છામાંથી ઉત્પન્ન થએલ [illegible] નામક, પછી ઝાડોની છાલ પહેરવાનું [illegible] અને [illegible] ઉનના, સુતરના અને રેશમના [illegible] મથી ઉત્પન્ન થએલ વિચારે પ્રથમ [illegible] પછી [illegible], પછી ઝુંપડી, પછી ઝુંપડું, પછી ઘર, મકાનો અને મહેલ ઉત્તરોત્તર બનાવ્યા. એટલે કે પહેલે જે

आपणे हाल अने हवे पछी*

દરેક સંસારી પ્રાણીને સુખની વાંછના હોવાથી આજે જે પોતાને સુખ છે તેથી વિશેષ સુખ પામવાને દરેક માણસ પ્રવૃતિ કરતા હોય એમ જણાય છે, સુખની વાંછના ઉપરાંત દુઃખની નિવૃત્તિ કરવાના સામર્થ્યનો ઉપયોગ દરેક માણસ કરે છે. પરંતુ સુખની વૃત્તિ અને દુઃખની નિવૃતિને માટે આપણે હાલ કેવી સ્થિતિમાં છીએ તેનું આપણને લક્ષ નથી.

આ જગત્ ઉપર ઉભા રહેવાથી માલૂમ પડે છે કે તેના ઉપર અનેક જીવો નજરે પડે છે. એ બધા જીવોમાં હાલ આપણે તે કોણ અને હવે પછીના મનુષ્યો તે કોણ તેનો આપણે વિચાર કરીએ તો જણાય છે કે જ્યારે મનુષ્ય વિચાર નથી કરતો ત્યારે તેની પ્રવૃત્તિ એવી જણાય છે કે તે ચારે તરફ પોતાની સ્થિતિના ભાન વગર દોડા દોડ કરી રહ્યા હોય છે. પરંતુ જેટલે અંશે હું કોણ એનું તેને જ્ઞાન થાય તેટલે અંશે તેને પોતાની સ્થિતિનું ભાન થાય છે. એક ઠેકાણે કહ્યું છે કે એક રાજાને ઘેર એક કરતાં વધારે સ્ત્રીઓ હતી. તેમાંથી એકને પુત્ર અવતરતાં બીજાઓની ખટપટથી તે કુંવરને ભીલને ત્યાં અને ભીલની છોકરીને રાજાને ઘેર અદલબદલ કરવામાં આવ્યાં હતાં, તેથી તે છોકરો ભીલને ઘેરંજ ઉછરી મોટો થવાથી પોતે જંગલમાજ રહી જંગલનું જ્ઞાન ધરાવતો અને ભીલપુત્ર હોવાનું સમજતો હતો. તેને જ્યારે ગામ બતાવવામાં આવ્યુ ત્યારે તેને બહુજ આશ્ચર્ય લાગ્યું, પરંતુ રાજાની અંતાવરયાએ બીજા પુત્રના અભાવે રાજા આ વાત જાણતો હોવાથી આ છોકરાને બોલાવી રાજ સોંપ-

* મુનિશ્રી ચારિત્ર વિજયજીના પ્રમુખપણા નીચે કોટમાં આપેલું ભાષણ.

મેળવો તો, તે લાખ રૂપિયા તમો સુખે ભોગવી શકશો નહિ તો પછી સુખ વગરના તે લાખ રૂપિયા શા કામના ? અમેરિકા ખંડ આખો મારો છે અને સર્વનો આખો છે તેમ આપણે આ અમારૂં ને તે તમારૂં છોડી બધું આપણું સમજતાં શીખવું જોઇએ.

पंच परमेष्टिना गुणो आपणामां केम आवे?

રસ્તામાં એક ભટકતા ભીખારીને આખા દિવસ ભટકવા છતાં કંઇ પણ પ્રાપ્તિ ન થઇ, હવે તે બીજા દિવસે રાજા થવાની ઇચ્છા કરે અથવા એક નાનો ઠાકોર બીજેજ દિવસે ચક્રવર્તિ થવાને કે ચક્રવર્તિ ઇંદ્ર થવાને ઇચ્છા કરે, તેવી રીતે એક પામર જીવ રાજા નહિં પણ જલદી ઇંદ્ર અને તેના પણ પૂજ્ય તીર્થંકર થવાને ઇચ્છા કરે તે વાત સિદ્ધ થવી દુઃશક્ય છે, તેમ કદાચ કબુલ કરીશું પણ અશક્ય તો મનાશે નહિ અને તેથી તેવી ઇચ્છા ન થાય તેમ બનતુંજ નથી. આ પ્રમાણે જે દુઃશક્ય છે તેમ હું કહું છું. તેનું કારણ આપણામાં તેટલી હિંમત આવી નથી પરંતુ વસ્તુત. તે ધારે અને વિશ્વાસ રાખે તો સહેલું છે.

તમોને ચિકાગોનું બ્યાન કોઇ કરે તો તમોએ જો કે તે જોયું ન હોય તો પણ તેના ઉપર શ્રદ્ધાથી તે માનવું પડે છે અને જો તમો ત્યાં જાઓ અને સાંભળેલું નજરે જુઓ તો તમારા પૂર્વના વિચારો ખોવાઇ ન જતાં પુષ્ટિ મળે છે. તેમ શાસ્ત્રાધ્યયનથી પ્રત્યક્ષ દર્શન જેવો લાભ થશે. પંચપરમેષ્ટિમાં રહેલા ૧૦૮ ગુણો આપણામાં કેમ આવે એટલે તે બહારથી આવવાના નહિ પરંતુ પ્રગટ કેમ થાય ! તે કહેવાનો મારો ઉદ્દેશ છે. હવે આપણે પંચપરમેષ્ટિના ગુણની સંખ્યાનો સરવાળો કરીશું તો ૧૦૮ થાય છે, અને તે ઉપરથી નોકારવાળીમાં ૧૦૮ મણકા રાખવામાં આવ્યા છે. હવે નોકા-

રાત્રી ભોજન નહિં કરનારા આપણે છીએ, છતાં કોઈ જૈન રાત્રી ભોજન કરતો જોવામાં તો તેને શાસ્ત્રાનુસારે પદ્ધતિસર ઉપદેશથી સુધારવા જરૂર છે. રાત્રી ભોજન કરતો હશે તો તે ખોટું કરેછે તેમ તો તે સમજતો હોવો જોઇએ; અને તેજ તેનામાંનો જૈન સંસ્કાર છે, તો યોગ્ય ઉપદેશથી તે અવશ્ય સુધરશેજ.

લાલનનો જીવ પચાસ વર્ષ પૂર્વે લાલન નહિં હતો, અને ભવિષ્યમાં તે લાલનથી ભિન્ન થવાનો છેજ. તેવા વિચારપર આવવું તેજ આપણા યત્નની સિદ્ધિ છે અને તેમ માનવાને તીર્થંકરના વચનો તૈયાર છે. અને તેવા વચનરૂપ સાધનો આપણે માટે અનુકુળ જ્યાં જ્યાં તે સમજવામાં મદદ કરીશું તો તે પ્રમાદનું કારણ કહેવાઈ શકાય.

તીર્થંકરો અઢાર દુષણ રહિત છે

પણ યાદ રાખવું કે તે કેવળજ્ઞાન સંપન્ન છે પરંતુ તે કેવળ જ્ઞાનથી ગુણ કેટલા બધા પ્રગટ થાય છે તેની સંખ્યા અપાર અને અમાપ છે આપણી શક્તિ પણ તે તરફ વળવાને અશક્ત છે. આપણે જૈન છીએ, જ્ઞાનના છીએ, ચારિત્ર છીએ, આપણા પરમાત્મા વીર છે કમનસીબે ગૌતમ સ્વામી છે અને જ્યારે આપણા રાગ મદ મત્સર અને કમનસીબે મોહ મત્સર આદિ શત્રુનો જય કર્યો છે તો આપણે પણ કેવા જૈન છીએ એ અમારા તીર્થંકરની અરેલી છે. પરંતુ તેને બધું કરીને ... એમ તેમ છતાં પૈસે ગરીબ થઈ પડીએ, એવું ચરણ ... આવે છે આવી સત્તામાં ઉન્નતિના સામના ... તે જ્ઞાની અવે તો ઠીક તેમ કરેછે છે તેવા રીતે અન્ય દર્શનીય નમરી પેઠે મોહાદિ શત્રુને ઉત્તમને સત્તામાં ઉન્નતિ તૈયાર ન હોય તો, તેથી તેના ઉપર નાખુશ ન થતાં પૂર્ણ સંસ્કારમાં અધ્યાત્મ સ્વરૂપમાં આવવા તેઓની ન્યૂનતા છે એમ સમજવું જોઈએ છે અને તેથી તેઓ નમ્રતાથી

સ્મરણ કરવાને પ્રતિમાનું સરસ સાધન છે, અને તેથી તેમાં તલ્લીન થતાં આપણે તેવા થવાને યોગ્ય થતાં જઇશું. ૧

પ્રભુએ તેના ઉપર વિવેચન કરતાં છેવટ જણાવ્યું કે તું તારા આત્માને પસંદ કર અને સહેજે તું તે થઇશ.

पश्चिमनो अनुभव.

(મી. ફતેચંદ કપુરચંદ લાલન ઇગ્લંડની ટુંક મુસાફરી પુરી કર્યા બાદ મુંબઇથી ગયા અઠવાડીઆમાં અમદાવાદ આવી પુગ્યા હતા. તેમણે નાગોરી શાળાના મકાનમાં ગયા તા. ૧૦ મી તથા ૧૧ મી એ રાત્રે બે ભાષણો આપ્યા હતા અને ત્રીજે દિવસે તેઓ મુંબઈ તરફ ઉપડી ગયા હતા.)

વિલાયતમાં મળેલા અનુભવ ઉપર ઘણું બોલાયું હતું. અને શ્રોતા વર્ગ પર તેની ઘણી સારી અસર મુકતા જતા તેઓ ભાગ્યશાળી થયા હતા. પહેલા દિવસનું ભાષણ કે જે " સાંસારિક અને આધ્યાત્મિક જીવનમાં વિજય કોણ પામશે ? " એ વિષય પર હતું, તેમાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે —

આ જગત્ એ એક શાળા છે. પોતાની સ્થિતિ કાયમ રાખીને આખા જગતનું અવલોકન કરવું જોઇએ. જેમ મનુષ્ય મુસાફરી વિશેષ કરે છે તેમ તેનો અનુભવ વિશેષ વૃદ્ધિ પામે છે. મુસાફરી કરવાને એક દેશની સ્થિતિ સાથે અન્ય દેશની સ્થિતિ સરખાવી જોવાને વિલાયત જનારને ઇંગ્લંડ જેવો બીજો એક પણ મુલક નથી આવતો. સ્યાદ્વાદ ધર્મ અપેક્ષાએ વસ્તુઓ વિચારવી

૧ શ્રી. અમરચંદ તલકચંદને જૈન ધાર્મિક પુસ્તક ઇનામમાં દેવા લખેલ છે.

ટલાક વખનથી પ્રાણીઓ ઉપર અખતરા કરવાની ખાનગી પદ્ધતિ ચાલુ થયેલી છે, પણ તે અટકાવવાને પણ મોટાં મોટાં મંડળો ઉભાં થયેલાં છે. હમણાં થોડાજ સમય ઉપર તેવા વિચાર ધરાવનાર યુરોપનું ડોકટરો વગેરેનું એક મોટું મંડલ મળ્યું હતું; અને હજારો માઈલ લાંબી સહીઓ કરવામા આવી હતી. અને તેમાં જણાવવામાં આવ્યું હતુ કે તમે જીવતાં પ્રાણી ઉપર આજે પ્રયોગ કરોછો તે આવતી કાલે મનુષ્યો ઉપર અથવા ગાંડા માણસોપર પ્રયોગ કરતા પણ શીખશો, અને પશુ હિંસા પ્રમાણે મનુષ્ય હિંસા પણ કરશો

ત્યાંની પાંજરાપોળો એવી રીતે ચલાવવામાં આવે છે કે તેઓ પોતાની મેળે નભી શકે છે લોકોમાં જીવ દયા ઉત્પન્ન થાય તે માટે પ્રાણીઓનો વધ કેવી રીતે કરવામાં આવે છે, તેના ચિત્રો મેજીક લેન્ટર્ન વડે બતાવવામાં આવે છે, અને તેની એવી જાદુઈ અસર થાય છે કે બાળકોમા નાનપણથી દયાના બીજ પેદાય છે, અને ઘણા જુવાનો, મનુષ્યો તથા બાળકો માંસાહારનો ત્યાગ કરે છે. આપણું મુસલમાન [illegible] ઓને પારસીઓને અથવા ખ્રીસ્તિ ધર્મ પાળનારાઓને કનાહારી કે અન્નહારી બનાવવા આપણી પાંજરાપોળો તરફથી [illegible] ને સંબંધમા ઉત્તમ નિ- [illegible] અથવા થોડી કીમતે તે વેહેંચવામા આવે છે [illegible] જરા પણ થ- [illegible] તેમજ [illegible] છે, તેઓ [illegible] તે માન્ય રાખી ને [illegible] ફેરફાર નથી થયો પછી તેમ [illegible] સુધારામા મુકવા વાર લગા- [illegible] અનુકરણ કરે છે. તે [illegible] તેને સાફ પોતાનો મનથી [illegible] ને તેના ઉચ્ચ સ્થિતિ સમજવામાં

હું દરેક ભાગના જીવન વિષે બોલું છું. જેઓ વર્તમાન જીવન વ્યવહા-
રિક અને ધાર્મિક રીતે ગાળે છે, તેઓ ભવિષ્યજ વિજય પામશે
ભૂત એ ગત કાળ છે, અને ભવિષ્ય હવે જન્મવાનો છે, તેથી જો
વર્તમાનમાં આપણે જીવન ગાળીએ, માત્ર આશાવાદથી નહીં
પણ ખરી રીતે જીવન ગાળીએ, તો આપણે વિજયવાન થઈશું. જેઓ
એમ માને છે કે પોતાના બાપ દાદાઓ મહાન પુરુષો હતા, તેઓ
મહાન ઋષિઓ, મહાન ધાર્મિક પુરુષો હતા, અને એમ માનીને
તેઓ ઉત્તમ જીવન ગાળવા પ્રયત્ન ન કરે તો તેઓની ઉન્નતિ થઈ
શકશે ખરી કે? ભૂત કાળના જીવનના પડદા આપણે વર્તમાનમાં
જોઈ શકીએ છીએ. યુરોપમાં લોકો આર્થિક બાબતો ઉપર વધુ
ખરું લક્ષ આપે છે. આપણા દેશમાં લોકો સઘળા સવાલોનો નિર્ણય
કર્મનેજ સોંપી દે છે. આ દેશમાં લોકો જે રીતે જીવન ગુજારે છે,
તેથી સાંસારિક તેમજ ધાર્મિક જીવનના સવાલોના નિર્ણય થવા વિ-
નાના તેઓ રહે છે. હિંદના માણસોના મનમાં પણ મોટા ભાગે
કીસ્મત, કર્મ અને નસીબ છે. નસીબ ઉપરજ લોકો આધાર
રાખીને જેમને તેમ પડ્યા રહે છે [illegible] નહીં આપણે વિજ્ઞાન
વિવાદના સવાલનું નિરાકરણ કરી શકવા નથી. ત્યારે પુરોગામી
વિચારો. માટે [illegible] જીવન [illegible] આગ્રહ છે.

શાન્તિ અને તેનો ઉપયોગ.

આજકાલના દર્શનો છે [illegible] દર્શનો. એ [illegible] નથી! [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] છે એમ હું [illegible]
[illegible] શાન્તિ [illegible]
[illegible] અને [illegible]

થઈ શકે એવું નથી. આખી દુનિયા હજારો પ્રકારના સંબંધી જોડાયલી છે અને જે અયોગ્ય હશે તે મરવાનું જ માટે શક્તિ હવે ચૈતન્ય-ભાગના ક્ષય કરવાની વિધિને આનંદમાનના હતુમાં (પ્રાણી પ્રાણીઓ) મેળવાવો સંયમમાં પુરુષ [illegible] વિચાર કરતા એક [illegible] [illegible] દિવસે દૂર કરો કે દેશ [illegible]

પના ફરીસ્તા છે. તીર્થ યાત્રા કરવી, પવિત્ર પુરૂષોના નામોચ્ચાર કરવાં, એ સર્વેનો હેતુ મનની શુદ્ધિ છે. એટલામાટે સત્સંગને શાસ્ત્રમાં વખાણ્યો છે.

ત્યારપછી પ્રમુખ સાહેબની આજ્ઞાથી, વક્તાને શ્રોતાજનો તરફથી પ્રશ્ન પૂછવામાં આવ્યા હતા. જેના ઉત્તર મળવાથી સભા રંજન થઇ હતી. પ્રમુખ સાહેબનો ઉપકાર માની સભા વિસર્જન વખતસર કરવામાં આવી હતી.

" आपणामां धार्मिक ज्ञान केम वधे "?

હાલમાં આપણામાં પૂજા, પ્રતિક્રમણ, સામાયક વિગેરે ક્રિયાઓ હરહમેશ કરવામાં આવે છે, છતાં તે આત્મજ્ઞાન વગર થતી હોવાથી એકડા વગરના મીંડા જેવુંજ થાયછે. સાઉને જાણીતું છે કે એક ગામથી બીજે ગામ જવું હોય તો મોટે રસ્તેથી, સડક પરથી, આગગાડીમાં, મોટરકારમા અને છેવટે બલુન અને વિમાનમાં પણ બેસીને જવાય છે. ઇચ્છિત વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાના ઘણા માર્ગ છે. કોઇ સહેલાઇથી સધાયછે અને કોઇતો મુશ્કેલીમાં પસાર થયા પછી પ્રાપ્ત થાયછે. આપણામાં ધાર્મિક જ્ઞાન છે તેને માટે નિરંતર પ્રયાસ ચાલુ છે. ઘણાખરા ભાઇ-બ્હેનો નિત્યની ક્રિયામાં મગ્ન રહેછે. પણ તેની જોઇએ તેટલી અસર થયેલી હોય એમ જણાતું નથી. જુઓ ઉદાહરણ તરીકે આપણા સમાગમમાં આવતા અન્ય દર્શનીઓની ધર્મક્રિયાની અસર આપણા ઉપર થાયછે. પણ આપણી ધર્મક્રિયાની છાપ તેઓનાપર નથી પડેલી તેનું કારણ એટલુંજ કે જે ધર્મક્રિયા આપણે કરીએ છીએ તેનો હેતુ આપણે પોતે જાણતા નથી, તોપછી બીજાને સમજાવીને તેનાપર છાપ કેવી રીતે

જોયા છે, પણ વિવાદમાંથી-વિખવાદમાંથી વેર વધવા સિવાય બીજો અંત આવ્યો નથી. તેનું કારણ માત્ર એટલુંજ કે તેઓ એક નયે જોનારા છે. પણ જૈનદર્શન તેવું નથી તે સાગર છે, તેથી સાગરમાં જેમ નદીઓ વહે તેવી રીતે બધા દર્શનરૂપી નદીઓ જૂદે જૂદે માર્ગે થઈ સાગરમાં મળેછે. તેમ જૈનદર્શન કહે છે કે "બધાઓ આવો! બધાને માટે અમારે ત્યા આશ્રયસ્થાન છે," બધી બાજુ જોવાની શક્તિ જૈનદર્શનની છે. આપણામાં તત્વજ્ઞાનીઓની ખોટ છે. શાસ્ત્રમાં બધું છે, દોલત આપણને મળી છે, પણ તેનો ઉપયોગ કરવા કરે છે. આપણે તે સમજતા નથી. સાત નયનું જ્ઞાન મેળવવાને વ્યાકરણ અને ન્યાય શીખવું જોઈએ પણ તેમાં એકલી ગોખણપટ્ટીની પદ્ધતિ ચાલે અને ત્રીશ વરસે તેનું કાંઇક જ્ઞાન થાય તેથી એ પદ્ધતિ હાલ આપણને જોઈએ તેવી લાભકારક નથી. તેમજ હવેની પ્રજા ખામોશવાળી છે, તેથી તેને સુધરેલી પદ્ધતિની જરૂર છે, તેમાં બધાં દર્શનનાં તત્વોની નયની અપેક્ષાથી ખૂબી જાણી લેવી પણ પોતાનુ પકડીને વિખવાદમા ઉતરવું નહિ, કારણ તેથી વિરોધ એ છે કરી શકાયો નથી, પણ વિવાદથી ઉલટો વધ્યો છે. નયની અપેક્ષાથી બધાની સત્યતા જોઇ લેવી, એ પ્રમાણેની શિક્ષણ પદ્ધતિ જોઇએ.

जैनधर्म साथे आपणो संबंध.

આજનો વિષય કેવો છે તે ઉપર આવતાં જણાવીશ કે અત્યારે આપણી સ્થિતિ કેવી છે તે જ્યારે આ વિષયને છેડે આવીશું ત્યારે જણાશે.

જૈન એસોસીએશન ઓફ ઇંડિયાને અઢાર વર્ષ થયાં, પાઠશાળાઓ, બનારસ પાઠશાળા, કોન્ફરન્સ વગેરે સ્થપાયાને ઘણું થયું અને યશોવિજય પાઠશાળામાંથી તો મને એવી આશા ઉત્પન્ન થઇ હતી કે આપણે હવે યશોવિજયજી જેવા ઘણા યશોવિજયજી બનાવીશું.

આવી ઘણી ખાતાઓ સ્થપાયાં પણ તેઓને ખરી પૂર્ણ સ્થિ-
તિએ પહોંચાડવા માટે જે આત્મભોગની જરૂર છે તે જણાતો નથી.

ઘણાઓ સભાઓમાં કે ખાતાઓમાં મોટી મહેનત લેતા જ-
ણાય છે. તેઓ તેમાં પ્રીતિથી કામ લેતા માલુમ પડે છે, પણ જરા
અપમાન થતાં તેઓનો સંબંધ તે ખાતાઓ સાથેથી છુટી જાય છે.
ત્યારે તેઓને જે પ્રીતિ છે તે ધર્મની કે માનની? મુસલમાન, કે
ખ્રિસ્તિ ભાઈઓની પ્રીતિ સાથે આપણી પ્રીતિની સરખામણી કરો.
તેઓ તે પોતાના ધર્મથી ડગે છે? પણ આપણામાં તો જરા લા-
ભ મળી કે તરત જ સ્થિતિ ડગમગતી થાય છે. વળી પણ ભૂલવું
જોઈતું નથી કે સંસારની દરેક દરેક વસ્તુ કરતાં ધર્મ વધુ કિંમતિ
છે. ધર્મની પ્રીતિને સૌથી ઉંચી જગ્યા મળવી જોઇએ. તે માટે
ધર્મે તેટલો ભોગ આપતાં ડરવું ન જોઇએ. શરીરમાં હૃદય વિના
જેમ બીજા ભાગો નકામા થઇ જાય છે, તેમ ધર્મને સમજો, કેમકે
હૃદયની શુદ્ધિ કરનાર પણ એજ ધર્મ છે.

ધર્મની પરીક્ષા.

નવ તત્વ, દંડક વિચાર વગેરેના અભ્યાસીઓ જાણી શકે છે
કે દરેક જીવ જુદી જુદી યોનિમાં જન્મે છે, તેનો પણ સબબ
હોય છે. અને તે અમુક કુળ અને અમુક ઠેકાણે જન્મે છે, તેનો
પણ સબબ હોય છે. આપણું જૈન કુળમાં જન્મ થવો આ જન્મના
સંબંધથી હોય એમ નથી. તે જન્મ પરભવના-પૂર્વેના ઘણા
ભવોના સબબથી થયો છે. જૈન માબાપને ત્યાં જન્મ લેવો સ-
ભાગ્યની છે કે આપણી એ ધર્મની પૂર્વે પ્રીતિ હોય. જેટલાક પુ-
ન્યશીલ જૈન કુળમાં જન્મ મળે છે પણ ગુરુની મારફત હવે તે
ધર્મમાં વધારો કરવાની જરૂર છે. આપણામાં જન્મથી દયા

ઓના વિષયનો પણ ત્યાગ કરતો જાય છે, અને આખરે સ
વિષયોથી મુક્ત થઈ મોક્ષ મેળવે છે. કેટલાક એમ માને
દ્રવ્ય વગર ભાવ ઉત્પન્ન થઇ શકે નહિ, પણ સર્વથા તેમ
નહિ. કિંચિત્ ભાવ હોય તોજ દ્રવ્ય સાથે વધુ ભાવ ઉત્પન્ન
ભાવને લઇનેજ દ્રવ્ય ક્રિયા થાયછે. તે માન ત્યાગ કર્તા
ઉંચી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરેછે. એ માટે નિશ્ચય પૂર્વક દ્રવ્ય ક્રિયા
તમો એક ડાયરી રાખી શાખો કે તમો દિવસ રાત કેવી
પસાર કરો છો ને લીધેલા વ્રત સક્ષેપી જુઓ કેટલા અંશે
છો? દર રાત્રે પોતાના કાર્યના હિસાબ લેનાર કેટલા છે. જો અ
ચોક્કસ નિયમ લઇને તેનો કેવી રીતે અમલ થાયછે તે તપાસ
તો હમેશાં આપણી ભુલો સુધરતાં આત્મશાંતિ પ્રાપ્ત થશે. અ
ચોક્કસ ધોરણની ગેરહાજરીમાં કંઇ કામ સાંગોપાંગ પાર ઉ
શકતા નથી. જો કે આપણામાં દયા, ન્યાય અને ધર્માંના
વિશેષ પ્રમાણમાં છે. આપણે આપણા જૈન સંસ્કારો છોડવા જો
નહિ. જ્યાંસુધી આપણે અજ્ઞાન હતા ત્યાંસુધી તેનો ઉપયોગ ન
તે વાત દરગુજર થાય એવી છે. પણ જ્યારે તમારા દરેક સં
સ્ની વિધિ તમારા પાસે છે ત્યારે કેમ તેનો ઉપયોગ નથી કર
બીજા ધર્મવાળાઓના આપણે સમ્બન્ધ સંસ્કારો ગ્રહણ કર્
જેવાં કે શિતળા સાતમ, નાગપાંચમ, સોમવાર, ગણેશ ચતુર્થી
ક્રિયાઓ આપણી નથી તમે જેમ બીજાઓના સંસ્કારો ગ્રહણ
છો તેમ શું બીજાઓ તમારા સંસ્કારો ગ્રહણ કરે છે? હિંદુ, મુસ
માન કે પારસીઓ શું તમારા સંસ્કારો, તમારા વિચારો કે આચ
પાળે છે? તમે વીરનો ધર્મ કેમ ન ગીન પાળો, સુપુત્ર તે કે
પોતાના પિતાનો પૈસો કે જે વગર મહેનતે મળે છે ને તેનો સદુપયોગ
છે. તમે પણ તે રીતે કરવા તત્પર થાઓ તને તેના સુધાર
વિજ્ઞાનિક વેગે ગ્રહણ કરો

લોકને જણાવ્યું કે મારી કોમમાં સંપ સાધારણ થાય તેવું ઈચ્છું છું. જે કામ બળથી નથી થતું તે કામ કળથી જરૂર થાયછે. પશ્ચિમના દેશોમાં દરેક કામ કળથી કરવામાં આવેછે. એ કળ હું તમોને ભવિષ્યમાં બતાવું છું. માનો કે એક ગોળ ઘર છે. તેના ગોળાકારમાં માણસો ઉભાં છે. તેમની સફેદ પીળા, તથા ગુલાબી રંગની પાઘડીઓ છે. આ ગોળાકારમાં જૈન ભાઈઓ તથા બ્હેનો છે. તેના મધ્યમાં તીર્થંકર ભગવાનની મૂર્તિ છે. આ બધા તરફ દ્રષ્ટિ છે. માણસોમાં જે રાખવામાં પ્રથમ દર્શનનો પછી જ્ઞાનનો અને ત્યાર પછી ચારિત્રનો ઉપદેશ કરવામાં આવે તો સંપ જલદી થાય, એટલે ભેદ દ્રષ્ટિ દૂર કરી જોઈએ. જેમ બધાના ચહેરા જુદા છે તેમ બધાના નામો એકજ હોય તો ઘરમાં પણ મુશ્કેલી થાય. ફક્ત માત્ર સંજ્ઞા છે. ત્રીજો ઉપયોગ જ્ઞાનનો છે. આવો સમજ હોય તો સંપ થાય. હોય હૈયા જુદા રીતે રહે. પણ વીતરાગ ભગવાન ઉપર દ્રષ્ટિ હોય તો [illegible] દયા ઉત્પન્ન થાય. એક મિત્રે મને પૂછ્યું કે તમે [illegible] [illegible] આપો છો મેં કહ્યું હું કહેવા આવ્યો નથી, કહી આપું નહીં કદાચ આપું, તો લોકને આપું આ ભાષણમાં પાલિતાણા કરવાથી [illegible] રહેતો નથી, વૈરભાવને સંપથી સ્વપની સેવા જરૂર છે.

આ દરેક સર્વજ્ઞને પાસ થયો હતો.

अमूट धन क्यां छे ?

([illegible])

[illegible]

અખૂટ ધન નથી; તેઓને તે ધન નાશ થવાનો ભય છે, ત્યારે અખૂટ ધન તે ક્યાં છે? સ્વયંભૂ રમણ સમુદ્રમાં.

એ ધન કેમ મળે.

એ ધન મેળવવા ઇચ્છનારે પોતાના હૃદયમાં જોવું ને પૂછવું કે હું કોણ? જેને પોતાનો વિચાર આવે છે, તેનેજ એ ધન મળે છે. બાકી બીજું કાંઇ નથી, અને એ વિચાર કરતાંજ હૃદયમાંથી પોતામાંથી, જે ધન મળશે, તેને સુખ દુઃખનો ભય નહિ રહેશે. તેને કદી ભૂખ્યા મરવાનું દુઃખ દેખશે નહિ. અને તે અખૂટ એવા ધનને મેળવશે [illegible] જે અખૂટ ધન ધારતા હોય, તેને ઉંડા જોવાથી સમજાશે કે કેટલાક [illegible] ઘણું [illegible] છે અને તેઓ પણ [illegible] ધન નથી. પણ તે ધન આપણી પોતેજ છે, અને તે [illegible] કરી મુક્ત [illegible] ત્યારે આપણે સ્વરૂપે [illegible] અખૂટ ધન મળશે.

આમાવાંક પ્રતિક્રમણના અર્થ

[illegible] કરવાથી, કે [illegible] છે, પણ [illegible] અખૂટ ધન છે, [illegible]

[illegible] નથી, જ [illegible] અને [illegible]

[illegible]

મનોબલમાં ભેદ છે: જેઓ મન સંયમ વધારે કરી શકે તેઓનું મનોબળ વધારે સામર્થ્યવાળું હોય છે જ્યારે સમુદ્ર ઉપર મોજાં ઉછળતાં હોય છે, ત્યારે તે ઉપર પડતો સૂર્ય કકડા રૂપે ભાસે છે, તે મોજાને બદલે નાના કલ્લોલો ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે સૂર્ય જરા સારી રીતે દેખાય છે, વળી જેમ લહરીયો નાની નાની થતી જાય છે, તેમ તેમ અધિક અધિક પ્રકાશ પડતો જાય અને સૂર્યનો આકાર વધારે દેખાય છે પણ જો સમુદ્ર તદન શાંત હોય તો સંપૂર્ણ સૂર્યનું પ્રતિબિંબ જળમાં પડે છે, તેજ રીતે મન અને આત્માનો સંબંધ છે, જેમ મન વધારે શાંત, સ્થિર, ઉદ્વેગ રહિત, તેમ આત્મ પ્રકાશ ગ્રહણ કરવાને તે વધારે યોગ્ય બને છે બાહ્યનો ત્યાગ કરી, અંતરમાં મનનો સંયમ કરતાં મન સ્થિર થાય છે તેજ વખતે આત્મિક આનંદ થાય છે ન્યુયોર્કમાં લીલાદેવ (પદ્મબીબી) માં લાગવનો આ [illegible] અનુભવ [illegible] શ્રી [illegible] સુસ્વર [illegible] હૃદયની શુદ્ધિની [illegible] હૃદયમાં [illegible] નામન [illegible] તેમના [illegible] એક બીજા [illegible]

योगविद्या.

(૩)

આપણે સાધ્ય વસ્તુને વાસ્તે પ્રયત્ન કરીએ તે સારૂ યોગાચાર્ય પતંજલિ તેનું ફળ કહે છે. યોગનું ફળ જ્ઞાન દીપ્તિ અથવા અવિવેકનો નાશ છે ચારે પાસે અંધકાર વ્યાપી રહ્યું હોય તેમાં તણખલું સળગાવ્યું હોય તો તે જરા પ્રકાશ આપે છે; કોડીયામાં દીવેટ અને તેલથી સળગાવેલો દીવો તેથી અધિક તેજ આપે છે, ગ્યાસલેટનો દીવો તેથી અધિક પ્રકાશ આપે છે, કોલસામાંથી નીકળતી હવા (ગ્યાસ)નો પ્રકાશ તેથી અધિક હોય છે. વીજળીના દીવાનો પ્રકાશ તેથી અધિક હોય છે, વળી પેરીસનો એફીલટાવર જે ૯૩૬ ફુટ ઉંચો છે તેમાં એવી ગોઠવણ કરવામાં આવી છે કે તેનો પ્રકાશ આશરે દશ માઇલ સુધી પડે છે, વળી હાલમાં નવી શોધી કાઢેલા રેડીયમનું તેજ સૂર્યના તેજ સદૃશ છે. આ બધાં કૃત્રિમ પ્રકાશના સાધનો છે હવે પ્રકાશના સ્વાભાવિક સાધનોનો વિચાર કરીએ, આગીયા કીડાનો પ્રકાશ, તારાનો પ્રકાશ, ચંદ્રનો પ્રકાશ, સૂર્યનો પ્રકાશ વગેરે પ્રકાશના સાધનો છે સૂર્યનો પ્રકાશ પણ રાત્રે પડી શકતો નથી, માટે એવો પ્રકાશ કે નિરંતર પડયા કરે તેવા પ્રકાશની જરૂર મહાત્મા પતંજલિ જણાવે છે. સૂર્ય વગેરે પદાર્થો જેના દ્વારા આપણે જોઇએ છીએ તે જ્ઞાનદીપ્તિ છે, જ્ઞાનનો પ્રકાશ આપણા આત્મામાંજ રહેલો છે, પણ પ્રયત્નના અભાવે, અને સાધ્ય વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાના સાધનના જ્ઞાનના અભાવે આપણે તે મેળવી શકતા નથી. સર્વ ધર્મોનો વસ્તુત સાર આ જ્ઞાનદીપ્તિ પ્રકટ કરવાનો છે, સર્વ ધર્મો શરીરરૂપ છે, પણ તેમનો આત્મા તે યોગમાર્ગ છે મુસલમાન ક્રીશ્ચયન ઝોરોસ્ટ્રીયન, બુદ્ધિસ્ટ, હિંદુ, જૈન, શીખ વગેરે ધર્મવાળા એક બીજા સાથે મારા મારી કરે છે. તે બદલે પોતાના ધર્મમાં રહીને તત્વ પ્રમાણે દરેક ચાલે તો

योगविद्या.

(૩)

આપણે સાધ્ય વસ્તુને વાસ્તે પ્રયત્ન કરીએ તે સારૂ યોગાચાર્ય પતંજલિ તેનું ફળ કહે છે. યોગનું ફળ જ્ઞાન દીપ્તિ અથવા અવિવેકનો નાશ છે. ચારે પાસે અંધકાર વ્યાપી રહ્યું હોય તેમાં તણખનું સળગાવવું હોય તો તે જરા પ્રકાશ આપે છે, કોડીયામાં દીવેટ અને તેલ સળગાવેલા દીવો તેથી અધિક તેજ આપે છે, ગ્યાસલેટનો [illegible] તેથી અધિક પ્રકાશ આપે છે, કોલસામાંથી નીકળતા [illegible] (ગ્યાસ)નો પ્રકાશ તેથી અધિક હોય છે. વીજળીના દીવાનો પ્રકાશ તેથી અધિક હોય છે, વળી પેરીસનો એફીલટાવર જે [illegible] ઉંચો છે તેમાં [illegible] કરવામાં આવી છે કે તેનો પ્રકાશ [illegible] માઈલ સુધી [illegible] છે, વળી હાલમાં નવી શોધો [illegible] તેજ [illegible] છે. આ બધાં કૃત્રિમ પ્રકાશના [illegible] પ્રકારના [illegible] સાધનોનો [illegible] પ્રકાશ, ચંદ્રનો [illegible] પ્રકાશ પણ [illegible] કરે [illegible] સૂર્ય વગેરે [illegible] છે. જ્ઞાનનો [illegible] અભાવે, અને [illegible] આપણે તે [illegible] પ્રકા[illegible] આત્મા તે યોગ [illegible] બુ[illegible] ઈશ્વર [illegible] બુદ્ધિ, હિંદુ, જૈન [illegible] કરે છે [illegible] ચાલે તે [illegible]

योगविद्या.

(३)

આપણે સાધ્ય વસ્તુને વાસ્તે પ્રયત્ન કરીએ તે સારૂ યોગાચાર્ય પતંજલિ તેનું ફળ કહે છે. યોગનું ફળ જ્ઞાન દીપ્તિ અથવા અવિવેકનો નાશ છે. ચારે પાસે અંધકાર વ્યાપી રહ્યું હોય તેમાં તણખલુ સળગાવ્યુ હોય તો તે જરા પ્રકાશ આપે છે; કોડીયામાં દીવેટ અને તેલથી સળગાવેલો દીવો તેથી અધિક તેજ આપે છે, ગ્યાસલેટનો દીવો તેથી અધિક પ્રકાશ આપે છે, કોલસામાંથી નીકળતી હવા (ગ્યાસ)નો પ્રકાશ તેથી અધિક હોય છે. વીજળીના દીવાનો પ્રકાશ તેથી અધિક હોય છે, વળી પેરીસનો એફીલટાવર જે ૯૩૬ ફુટ ઉંચો છે, તેમાં એવો ગોઠવણ કરવામાં આવી છે કે તેનો પ્રકાશ આઠથી દશ માઇલ સુધી પડે છે, વળી હાલમાં નવી શોધી કાઢેલો રેડીયમનું તેજ સૂર્યના તેજ સદશ છે. આ બધાં કૃત્રિમ પ્રકાશના સાધનો છે. હવે પ્રકાશનાં સ્વાભાવિક સાધનોનો વિચાર કરીએ આગીયા કીડાનો પ્રકાશ, તારાનો પ્રકાશ, ચંદ્રનો પ્રકાશ, સૂર્યનો પ્રકાશ વગેરે પ્રકાશના સાધનો છે સૂર્યનો પ્રકાશ પણ રાત્રે પડી શકતો નથી, માટે એવો પ્રકાશ જે નિરંતર પડયા કરે તેવા પ્રકાશની જરૂર યોગાચાર્ય પતંજલિ જણાવે છે, સૂર્ય વગેરે પદાર્થો જેના દ્વારા આપણે જોઇએ છીએ તે જ્ઞાનદીપ્તિ છે, જ્ઞાનનો પ્રકાશ આપણા આત્મામાંજ રહેલો છે, પણ પ્રયત્નના અભાવે, અને સાધ્ય વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાના સાધનના જ્ઞાનના અભાવે આપણે તે જોઇ શકતા નથી, માટે ધર્મોનો વસ્તુત સાર આ જ્ઞાનદીપ્તિ પ્રકટ કરવાનો છે, સર્વ ધર્મો શરીરરૂપ છે, પણ તેમનો આત્મા તે યોગમાર્ગ છે મુસલમાન ક્રીશ્ચયન, ઝોરેસ્ટ્રીઅન, બુદ્ધિસ્ટ, હિંદુ, જૈન, શીખ વગેરે ધર્મવાળા એક બીજા સાથે મારા મારી કરે છે તે બદલે પોતાના ધર્મમાં બતાવેલ માર્ગ પ્રમાણે દરેક ચાલે તે

કોઈ કહેશે કે અણુવ્રત એટલે નાનકડાં સરખાં વ્રતોથી શો લાભ ? તો લેખક કહે છે તેના પ્રમાણમાં, જેવડાં વ્રત તેવડો લાભ.

જુઓ, જરા સરખો પ્રકાશ કેટલા બધા અંધકારનો નાશ કરે છે. જુઓ જરા સરખુ જ્ઞાન કેટલા અજ્ઞાનને પોબારા ગણાવે છે, હું આ ચૌદરાજની મહાન્ ઝુંપડીઓમાં મનુષ્ય છું, એવા જ્ઞાનના પ્રકાશની સાથેજ દેવ, નારકી અને તિર્યંચ ગતિઓ કરતાં હું શ્રેષ્ઠ છું, આવુ પ્રભાતના પ્રકાશ [illegible] જ્ઞાન થાય છે જરા સરખી માનસ શક્તિથી મનુષ્ય [illegible] અને બળવાન્ ઘોડાને કેળવી શકે છે, મહાન્ [illegible] હાથીને [illegible] છે, અને વિકાળ સિંહને પાંજરામાં પૂરે છે

આ સામર્થ્ય [illegible] મનુષ્યનું શ્રેષ્ઠપણુ પ્રગટ નથી કરતુ ? અત્યંત કષ્ટની [illegible] અને વારવાર તેથી મૂઢ પામતા નારક [illegible] પોતાના જ્ઞાન સ્વરૂપનું ભાન [illegible] માનવનુ શ્રેષ્ઠપણુ કોને નહિ માલુમ પડે ? [illegible] પરંતુ [illegible] પ્રતીતિ થાય છે કે મનુષ્યનુ [illegible] અજ્ઞાનને, મનુષ્યનુ [illegible] જરા સરખુ (આત્મ) [illegible] પરાક્રમ [illegible] કામા [illegible]) ને [illegible] પુણ્યભોગ કે [illegible] કરે છે [illegible] વ્યાધિને રોગ- [illegible] તેની કમતી કોનાથી [illegible] શકાય ?

[illegible]

[illegible]

[illegible]

જૈનમાં નવીન પંથની શાખા અને તેનું સમાપ

(આ યુગમાં થએ દીરઝાની અભિધાન ધર્મતાની શાખ

આપજ વિચારી લેશો. મારે મારૂં હૃદય, મારૂં કામ અને એજ પ્રમાણે મારૂં નામ આપ માનો, કે ન માનો તો પણ આપ થોડા વખતમાં જોશો કે તે હાર્મની છે. સુસંપ અવિભક્તતા છે, અને તે હેતુથી અના મૂળ હેતુ-આશયને વળગી દેશકાળની પદ્ધતિએ માત્ર લખેલ હોવાથી આપશ્રીને નવીનતાની ભ્રાંતિ લાગતી હશે, પરંતુ તેમાં તેવું કંઈ નથી.

લેખકને આપની નીચે લખેલી સંમતિ મળી તેથી હર્ષ થાય છે એટલુંજ નહિં, પરંતુ આ યુગને છાજતા આપના વિચારોનું જેમ અનુમોદન મળ્યું છે તેમ આપની કૃપાનું પણ આપના ઉપદેશનું પણ આપના યોગનિષ્ઠતાના અતિશયનું આપને અનુકરણ પણ થશે. આપ લખો છો કે—

" ત્રણે ફીરકાઓમાં પણ જેટલી બાબત મળતી આવતી હોય તેટલામાં એકતા કરીને રહે તો આનંદની વાત છે". આપના આ વિચારને આ લેખક અનેકવાર ધન્યવાદ આપી, આપને એટલી પ્રાર્થના કરે છે કે " ત્રણે ફીરકાઓમાં જેટલી બાબત મળતી આવતી હોય તેટલામા અમે એકતા કરાવી એકતાનો શો આનંદ છે તે દેખાડીશું". આમ જો બને તો લેખક ખાત્રી પૂર્વક કહે છે કે ત્રણે ફીરકામાં જ્યાં વિરોધતા દેખાય છે, તે વિરોધતાની શંકા થોડા વખતમાં ઉડી જશે. ક્ષયોપશમના " વિચિત્રતા "-કે " વિવિધતા " પ્રત્યક્ષ થશે, એટલુંજ નહિ પરંતુ આપના પેઠે બીજા મુનિ મહારાજને પણ ક્લેશના કદાગ્રહ કરવાનું નહિ રહેશે તો હાલ જે આપના વિરુદ્ધ જેમ, એકતા છે તે થોડા વખતમાં સુજ્ઞજનોના વિચાર ઉપદેશ ઉપદેશના અને પ્રજાના આચારમાં પણ જોવામાં આવશે કારણ કે લોક કે અનુરૂપે તો ઘણે ભાગે અનુકરણ કરનારા હોય છે.

" સિદ્ધાંતો વિરુદ્ધ નવીન પંથના પ્રવર્તન તથા તત્વ વિરુદ્ધ પ્ર-

ચર, પછી ફળપર અને ઊપર નાળિયેર પૂજન કરે છે એવી રી-
તિએ આપણા વીતરાગ દેવને ઊંચી કોટી [illegible] દેવનું પૂજન થઈ
રહેલ છે ? નવીન ઢબ પૂજન વિધિઓ [illegible] ?

આ લેખ લખવાનો હેતુ:—મહારાજ શ્રી [illegible]
ભાઈને પ્રકાશ મળ્યો છે તો તે વિચારને અમલમાં મૂકવાની પ્ર-
વૃત્તિ કરતા રહેશો અને આમ કરશો તો અવિકાર [illegible]
આઘુનિક થયો છે તેનો ઉદય-વૃદ્ધિ પણ જોવા પામશો એટલું
નહિ પણ તેનો આનંદ પણ આ નવીન યુગને, આપથી દેખાશે
એવી [illegible] મહારાજશ્રીના શિષ્યની પ્રાર્થના.

[illegible] Harmony.

जैन धर्मनो जगतने संदेशो

(A Message of Jainism.)

[illegible]

[illegible]

[illegible]

પોતે પોતાના અનુ. જ્ઞાન અને શક્તિથી આવો પોતે ઈશ્વર કે જિન થઈ શકે છે. આ વાત જૈનશાસ્ત્રમાં ઠામ ઠામ જણાવેલી છે. આત્મા અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત આનંદ, અનંત વીર્ય (પરાક્રમ) એ ગુણોથી ભરપૂર છે. એ ગુણો મનુષ્ય જ્યારે જાગૃતિથી પોતામાં પ્રગટ કરે, ત્યારે તે મનુષ્ય ઈશ્વર કે જિન બન્યો છે. ટુંકામાં જૈનધર્મ એ માનવેશ્વર ધર્મ છે, અર્થાત્ મનુષ્ય ધર્મ છે, અર્થાત્ મનુષ્ય પોતે ઉત્તમમાં ઉત્તમ અવસ્થાએ ઈશ્વર એટલે પ્રભુ બન-નારા-સર્વ-પ્રભુ અને પાતાળના [illegible] આખામાં એકમાં એક એવી વ્યક્તિ. આ વ્યક્તિ તે મનુષ્યનર હોઈ શકે એવું જિનધર્મનું માનવું છે.

ઈશ્વર કેવો છે?

જે મનુષ્ય, આનંદનો સાગર બન્યો હોય, સામર્થ્યનો મેરુ હોય, જ્ઞાનનો સૂર્ય હોય, દર્શનનો પૂર્ણ ચંદ્ર હોય તે મનુષ્ય જ્ઞાનીઓથી ઈશ્વર કે જિન એવા નામથી ઓળખાય છે.

આવું ઈશ્વરત્વ મનુષ્યમાં કેમ આવે!

ટુંકામાં આ પ્રશ્નનું ઉત્તર એટલુંજ કે-સેવાથી. સેવા કોની? ચોરાશી લક્ષ યોનિમાં રહેલા સર્વ જીવોની. માણસ પોતે ગમે તેવો ઉચ્ચ સ્થિતિએ પહોંચેલો હોય તો પણ એ મનુષ્ય રત્ન પોતે સમુદ્રમાં લઘુ નાનામાં નાના જીવ માત્રની સેવા કરવાને સેવાધર્મ અંગીકાર કરે એટલે તે ઈશ્વર તરફ ચડતો જાય છે અને મનુષ્યપણું [illegible] માત્ર પ્રભુત્વપણું પામી શકે છે. મનુષ્ય અવસ્થામાં ઉંચામાં ઉંચી હદ કે હોય તે જિન કે ઈશ્વર છે. એ ઈશ્વર સકલ દોષથી રહિત એટલે પૂર્ણ પવિત્ર છે, અનંત જ્ઞાનવાન્ છે, અનંત આનંદવાળો છે, અને અનંત સામર્થ્યવાન છે બીજી રીતિએ કહીએ તો સર્વજ્ઞ, સર્વશક્તિમાન, સર્વાનંદ પૂર્ણ અને સર્વ દર્શી છે.

રાત્રિનો અંધકાર હોવા છતાં આપણે કપડે પણ તેને ઓઢી પડ [illegible] શકીએ છીએ, તેમ ગયા જન્મની વાત એટલાજ નહિ પણ [illegible] વિશેષ કરે પણ યાદ કરી શકીએ. જેઓ સહજ વસ્તુને યાદ [illegible] માનસિક ક્રિયા નિયમોનો ઉપયોગ કરે છે ને નિયમો (Psychology) માનસ શાસ્ત્ર દ્વારા સમજી ઉપયોગ કરતા હોય છે તેમને [illegible] જણાય છે કે જ્યારે વર્તમાન અવસ્થે આજના વિચાર સંપૂર્ણ [illegible] એક બાજુ પર પણ દૂર કરાય છે કે ગઇ કાલની વસ્તુ સ્મરણ [illegible] પર ખરી થઇ રહે છે આ બાબત વિશેષ સ્પષ્ટ કરવા એક [illegible] [illegible]

[illegible]

થાય છે (જુઓ યોગ સૂત્ર ૨-૩૪). તેમ અપરિગ્રહની પૂર્ણતામાં જાતિસ્મરણ જ્ઞાન એટલે ગત જન્મની સ્મૃતિ થાય છે. આ અપરિગ્રહ ભાવવડે જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ભાવ પ્રાપ્ત કરનાર બધુ પ્રકારના પુરુષો હોય શકે. સમ્યક્ત્વ જેને પ્રાપ્ત થયુ હોય અને જેને દેહ ભાવની મૂર્છા-ઘેન-કે નિદ્રા ઉતરી ગઇ હોય અને પોતાને એવી પ્રતીતિ નહિ પણ અનુભવ થયો હોય કે હું જ્ઞાન છું, અને આ દેહ છે, એ મારાથી ભિન્ન છે, એવા પુરુષ યા સ્ત્રીને થાય.

આ ઉપરથી જણાવેલ વ્યક્તિના કરતા પણ જે સમ્યક્ત્વ પૂર્વક દેહ અને દેહને લગતા સર્વ પરિગ્રહનો દેશથી એટલે અંશથી પણ ત્યાગ કરેલો હોય, તે આ જ્ઞાન વહેલુ પ્રાપ્ત કરી શકશે.

પરંતુ જે મહાનુભાવ આપણે મુનિરાજના પરમ ઉપકારી નામથી ઓળખીયે છીયે, માનીએ છીયે વંદીએ છિયે, અને નમિએ છિયે, તે મહાવ્રત ધારી જ્ઞાનાદિ આત્મ ગુણનો અનુસર કરી, સકલ પરભાવને ત્રાસના આહસાદિ ચાર મહાવ્રતની સાથે અપરિગ્રહ નામનુ પંચમ મહાવ્રત પણ વહન કરે છે. અર્થાત, સકલ પરભાવનો ત્યાગ અનુભવે છે એટલુજ નહિ પણ ધ્યાન કરે પણ છે તેથીતે જાતિસ્મરણ જ્ઞાન માત્ર એક દિવસના બે ઘડીના પ્રયોગમા લભ્ય પ્રકટ થેય તેમા નવાઈ નથી માત્ર એક મુહુર્ત બે ઘડી જેટલા કાળમા એક પણ દેહ કે દેહના લગતો કે ઇંદ્રિય ગોચર કે અવયવોને લગતો વિચાર ન આવતા દેવો અને જો આ જીવ જેને આપણે મહારાજ હીરવિજયજી કહીએ છીએ તે ભાવ મુકી તે હીરવિજયજીને જાણનાર આત્મ છુ તેવો, અને પોતાનો પૂર્વનો ભવ જાણવાના સંકેત સમાન વર્તી કરે, તો થવુ અશક્ય નથી. કદાચ ભાગ્યવાન સદ્ગુરુ પ્રાપ્ત થતા પણ દેહાદિના મમત્વ રહી ગયુ તો વિશેષ દિવસ સુધી નિત્ય રોજ બે બે ઘડી જાતિસ્મરણ જ્ઞાન

ભાવિજ્ઞાન વાદીને પણ ખરૂં જોતાં હાથ પગ ચલાવ્યા વિના છૂટકો નથી.

ભાવિથી ભોજન પ્રાપ્ત થયા છતાં મોઢામાં મુકવાની, ચાવવાની-મહેનત વડે ઉદ્યમ તો કરવોજ પડવાનો.

ઉદ્યમથી જમીનમાં પાણી ખોદી કાઢે, પરંતુ જમીનમાં ન હોય તો શું કરે. માટે ભાવી રૂપી વસ્તુને ઉદ્યમ વડે પ્રાપ્ત કરી એટલે બન્ને કારણો સાથે આવી જશે, એ જૈની મત છે. તે બન્નેની અગત્યતા સર્વેને સત્ય હોવાથી માન્ય કરવોજ પડે છે.

श्री पंचपरमेष्ठि गुणरत्नमाळा.

ઉપોદ્ઘાત.

નવકારનાં બે અનુપમ ફળો.

(દુઃખની નિવૃત્તિ અને પરમાનંદની પ્રાપ્તિ

નવકારમાં પંચ પરમેષ્ઠિને નમસ્કાર છે, તેને નમન કરવાથી સર્વ દુઃખની નિવૃત્તિ અને પરમાનંદની પ્રાપ્તિ થાય છે કારણકે જેને નમીએ, તેના ગુણમાં આપણું મન, તન અને વચન નમે તેવા તેવા આપણા મન, તન, વચન થાય એટલુંજ નહિ પણ અંતઃથી નમતાં તે પરીણામે તેના તેના જેવાજ થવાય છે

પંચ પરમેષ્ઠિ સર્વ પાપથી રહિત છે તો જે પાપ રહિત છે. તેને નમન કરવાથી પાપરહિત થવાય છે. પાપરહિત થવું, તેજ દુઃખ રહિત થવું છે. તેમજ આ પાંચ પરમેષ્ઠિ પરમાનંદ રૂપ છે તો તેને નમન કરવાથી પરમાનંદરૂપ પણ થવાય છે. નવકાર મંત્રમાં કહ્યું છે કે **सव्व पावप्पणासणो** એટલે સર્વ પાપોના નાશ કરનાર પૂંઠે

ધ્યાનથી *શક્તિ બને.
શક્તિ પછે ત્યમ્ જીવ શિવ.
ધ્યાને થશે સાધન વદે.

(૨) શ્રી સિદ્ધ પરમાત્માના ૮ ગુણો.

૧ જ્ઞાન.
૨ દર્શન.
૩ અવ્યાબાધ સુખ (અનંતતા)
૪ ચારિત્ર.
૫ અક્ષય સ્થિતિ.
૬ અરૂપ.
૭ અગુરુલઘુ.
૮ વીર્ય (અનંત બળ)

नाणं च दंसणं चेव अव्वाबाहं तहेव सम्मत्तं
अक्खयठिइ अरूवि अगुरु लहु वीरियं हवई.

(૩) શ્રી આચાર્ય મહારાજના ૩૬ ગુણો.

(૫) ઇન્દ્રિયોના વિષય વિકારને રોકનાર.

(૧) સ્પર્શેન્દ્રિયના છન્નું વિકારને રોકનાર.
(૨) રસેન્દ્રિયના બ્હોંતેર વિકારને રોકનાર.
(૩) ઘ્રાણેન્દ્રિયના બાર વિકારને રોકનાર.
(૪) ચક્ષુરિન્દ્રિયના સાઠ વિકારને રોકનાર.
(૫) શ્રોત્રેન્દ્રિયના બાર વિકારને રોકનાર.

(૬) નવ પ્રકારનું બ્રહ્મચર્ય પાળનાર.

* શક્તિ-[illegible]

(૧) વસતિ-સ્ત્રી સાથે વાસ ન કરે એટલે ગાય ઈત્યાદિ પશુ, નપુંસક તથા સ્ત્રી-થી રહિત સ્થાનકે રહે.

(૨) કથા-સ્ત્રીની કથા, વાર્તા પ્રીતિયુક્ત સરાગપણે કરે નહિ.

(૩) નિષિદ્-જે આસને સ્ત્રી બેઠી હોય તે ઠેકાણે બે ઘડી પર્યંત, અને બ્રહ્મચારી પુરુષ બેઠો હોય ત્યાં સ્ત્રી ત્રણ પ્રહર સુધી બેસે નહિ.

(૪) ઈન્દ્રિય-સ્ત્રીનાં કામજનક અંગોપાંગ રાગ સહિત નિરખે નહિ.

(૫) કુડ્યાન્તર-ભીંત ઈત્યાદિના આંતરે સ્ત્રી પુરુષ બન્ને સુતાં હોય, અથવા કામ વિશે વાતો કરતાં હોય ત્યાં બેસી ન રહે.

(૬) પૂર્વક્રીડા-પૂર્વાવસ્થામાં સ્ત્રીની સાથે કામક્રીડા કીધી હોય તેનું સ્મરણ ન કરે.

(૭) પ્રણીત-સરસ સ્નિગ્ધ આહાર ન કરે.

(૮) અતિમાત્રાહાર-નીરસ આહાર પણ અતિ માત્રાએ વજન ઉપરાંત ન લે.

(૯) વિભૂષાશુદ્ધિ-શરીરની શોભા વિભૂષા ન કરે.

(૪) ચાર પ્રકારના કષાયને મૂકનાર.

(૧) ક્રોધનો ત્યાગ.

[illegible]

(१) [illegible]

(२) [illegible]

(३) [illegible]

(४) [illegible]

१ [illegible]

२ [illegible]

३ [illegible]

४ [illegible]

५ [illegible]

(५) [illegible]

१ [illegible]

२ [illegible]

३ [illegible]

४ [illegible]

५ [illegible]

(६) [illegible]

१ [illegible]

२ [illegible]

३ [illegible]

४ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

પંચેંદ્રિય અને લોભનો નિગ્રહ.

૧૩ ,, સ્પર્શેન્દ્રિયનો નિગ્રહ કરે.
૧૪ ,, રસેંદ્રિયનો નિગ્રહ કરે.
૧૫ ,, ઘ્રાણેંદ્રિયનો નિગ્રહ કરે.
૧૬ ,, ચક્ષુરિંદ્રિયનો નિગ્રહ કરે.
૧૭ ,, શ્રોત્રેંદ્રિયનો નિગ્રહ કરે.
૧૮ ,, લોભનો નિગ્રહ કરે.

૧૯ ક્ષમા કરે.
૨૦ ભાવ વિશુદ્ધ કરે[1]
૨૧ પડિલેહણા કરવામાં વિશુદ્ધિ રાખે.
૨૨ સંયમના [2]યોગવાળા હોય.
૨૩ મનને ગમે તેમ જતું અટકાવે.
૨૪ વચનને ગમે તેમ જતું અટકાવે.
૨૫ કાયાને ગમે તેમ જતી અટકાવે.
૨૬ સિતાદિ બાવીશ પરિસહ સહન કરે.
૨૭ મરણાંત ઉપસર્ગ સહન કરે.

---

૧ ચિત્ત નિર્મળ રાખે.
૨ સંયમને યોગ સમિતિ ગુપ્તિ નિષેધ વગેરે રાખે

મગજ નથી પણ તેના પ્રકાશ-વડે કમળ ખીલે છે, તેમજ અધ્યાત્મતાનીના પુન્ય પ્રકૃતિ પણ ખીલતી જણાય છે.

વળી આપ લખો છો કે.—

" ઉત્તમ પદાર્થ ખાના ઔર અધ્યાત્મતાની બનના ઐસા અધ્યાત્મતાની તો દુનીમેં બન સકતા હૈ "

[illegible]

[illegible]

" માસતોષ માસરોષ ભાષા બોલનેવાલા મુનિનેભી જબ ગુરૂ કે વચનપર શ્રદ્ધાકી જમી ઉસકા કાર્ય ફતેહમંદ હુવા. "

મહારાજ સાહેબ ! માસતોષ માસરોષ રૂપિ સિદ્ધાંત જ્ઞાન વિના પણ ભાષા જ્ઞાનવાળો હોવા છતાં તેજ્ઞાન થયો કે નહિ ? કારણ કે ગુરૂમાં તેની શ્રદ્ધા હતી. પરંતુ તેમની ફતેહમંદતા કોરી શ્રદ્ધાપર રહી ન હતી પરંતુ માસતોષ એટલે નહિ રાગ, માસરોષ એટલે નહિ દ્વેષ એવું જાણી આચરવા ઉપર હતી. માટે ગુરૂકૃપા ફળવાળી થઇ. માસતોષ એવા જ્ઞાન પછી દ્વેષ નહિ કર્યો. એજ પ્રકારે મોક્ષ પ્રાપ્તિમાં આપ શ્રદ્ધા ગુણને અગ્રગ કહો છો તો તે માન્ય રાખીએ, શ્રદ્ધાનું પણ કારણ જે સાત્વાદિ પાય છે તેમને સમ્યક્ શ્રદ્ધાથી પણ પુર માને છે એથી સાધન [illegible] શ્રદ્ધા, કોઇ જ્ઞાન અને કોઇ ચારિત્ર શુભ કર્મ [illegible] છે [illegible] પાય પૂર્વક તે શ્રદ્ધા સમ્યક્ શ્રદ્ધા, તે જ્ઞાન તે સમ્યક્ જ્ઞાન, અને તે ચારીત્ર તે સમ્યક્ ચારિત્ર [illegible] જ્ઞાન ચારિત્ર નહીં, પણ સાત્વાદિક [illegible] જ્ઞાન ચારિત્ર છે. [illegible] રૂપ [illegible] જાગે આ [illegible] લિંગ. [illegible] સમ્યક્ શ્રદ્ધા છે. [illegible] સમ્યક્ [illegible] અને સમ્યક્ ચા[illegible] માટે જ્ઞાન [illegible] આ [illegible] સાત્વાદિ [illegible] છે શ્રી-

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

આટલા પ્રમાણોપકારના બદલામાં આદ્મપ્રમાણુરૂપ ગોચરી વોરાવે તે શું વડીલ બધુ અંગીકાર કરવાની કૃપા નહિ કરે કરશેજ.

उनकी (विद्यासागर) की कलम बहोत लम्बी लेख लिख सकती है.

સધુતમબધુ એમ ઇચ્છે છે કે મુદ્રાસર, શાસ્ત્રાનુકુળ, યુક્તિયુક્ત સર્વે માનવોપયોગી અને પોતાને અનુભવગમ્ય હજી પણ લાંબા લેખો લખે. ર૮રના ટેલીગ્રાફસ (લાંબા લેખો) આખી દુનિયામાં થોડા કલાકમાં પસરી જાય છે, તેથી પણ આપશ્રીના માનવોપયોગી લેખો આખી પૃથ્વીપર વધારે વિસ્તારો.

अध्यात्म मिलना तो दूर रहा मगर बिना श्रद्धा धर्म मिलना मुश्किल है.

હા. એમજ છે. શ્રદ્ધાસહિત ધર્મનો અંશ સહજ છે. અને દર્શન આદિ બીજ પૂર્વક ઉંચેમાં ધર્માદિ સમ્યકત્વના મુખોમાંથી આધ્યાત્મ જ્ઞાનરૂપ ઘટ અને ચારિત્રરૂપ શાખાઓ એમ ધર્મરસ પુરું થશે. તે એટલુંજ નહિ પરંતુ તેનું ફળ જ્ઞાનરૂપ વાળા સમ્યકશ્રદ્ધામાંથી મોક્ષ પર્યંત મેઘરૂપે પોષે છે.

पंच महाव्रतधारी के छोटे भाई श्रावक जैन मुनियों के सामने श्रमणोपासक कहा जाता है।

[illegible] પંચમહાવ્રતધારીના છોટે [illegible] છે [illegible]

" वे [illegible] बाहुबलीजी की छोटी बहन सुन्दरी साध्वी की तरह जैन मुनियोंका क्या उपदेश देनेका मनमें करेंगे ! "

તીલકરૂપ શુભ ચિન્હનો નમ્રતારૂપ પ્રતાપ છે. માટે જેનાથી પંચમહા વ્રતધારી સાધુ મુનિરાજનો વિનય કરવાનું પણ નિરંતર સ્મરણમાં રહે એવું કેશરનું તીલક અમારૂં શું શુભ કરી નથી શકતું! ઘણું કરે છે અને ઘણું કરશે, એટલુંજ નહિં પણ આત્મગુણ અભિલાષી માનવબાંધવોને એ કેશરનું તીલક શુભ ગુણ અનુમોદનાનું કારણ થાય છે જેમ વીર પ્રભુની પ્રતિમા દ્વારાએ ગુણ સહિત વીરપ્રભુના દર્શન થાય છે, તેમ તીલક દ્વારાએ અધ્યાત્મ જ્ઞાની શ્રાવકના ગુણે અને તેના જિજ્ઞાસુને દર્શન થાય છે આમ તીલક સમજું ઉપયોગી છે

સંસારરૂપ અરણ્યમાં રખડતા રખડતા પણ જેને પ્રશમ-શાંતિ [illegible] પ્રગટ થઇ છે એવો આત્મજ્ઞાની જગતમાં યથાશક્તિ સંચારમાં રખડતા અન્ય માનવ બાંધવોને પ્રશમ-શાંતિ ઉત્પન્ન કરી [illegible] સંવેગ [illegible] મોક્ષરૂપ [illegible] સંવાનો ઉત્કટ [illegible] પ્રગટ છે એવો [illegible] જગતમાં સંવેગ ઉત્પન્ન [illegible] ઉત્પન્ન થયો છે, તે જગતમાં [illegible] કરવાથી [illegible] અનુકંપા પ્રગટી છે એવો [illegible] રહે છે [illegible] છે દર્શનપર છે [illegible] છે, પછી તે [illegible] છે એવો સમ્યક્ [illegible] ધર્મશ્રદ્ધા [illegible] જેવું [illegible] [illegible] એવો [illegible] વિપરીતતાને દૂર કરી [illegible] જેને [illegible] છે એવા [illegible] આત્મજ્ઞાન [illegible]

ચર્ચાનો ઉપસંહાર થયો હોય તે ચર્ચાનું ઉત્થાન કરવાને કેટલી [illegible] પાડવી એ શુદ્ધ ચર્ચાકારને યોગ્ય નથી.

જૈન શાસ્ત્રની તો આજ્ઞા આ પ્રમાણે છે—

जिनैर्नानुमतं किंचिन्निषिद्धं नापि सर्वथा ।
कार्येभाव्य पदेशो नेत्येषाज्ञा पारमेश्वरी ॥

(યશોવિજયજી)

અર્થાત્ જિનેશ્વર ભગવાનની એવી આજ્ઞા છે કે તેનું કેટલીક [illegible] નિષેધ કર્યો નથી, તેમ નથી કોઈનો (એકાન્ત) વિધિ કરી [illegible] કરવું એ પ્રમાણે પાંચ પ્રતિક્રમણનું પુસ્તક [illegible] પ્રમાદ [illegible] આત્માન [illegible] સ્થાનમાં લાવવા [illegible] પ્રતિક્રમણ કરે તો [illegible] યુક્તિ [illegible] જિનશાસ્ત્ર યુક્તિ રહિત નથી. [illegible] કહે છે કે -

युक्तिमद्वचनं यस्य तस्य कार्यः परिग्रहः ।

[illegible]

"[illegible] प्रमाण अर्थात् ज्ञान द्वारा मनुष्योंको नहि हो [illegible] सिद्ध कर दीया भर लोगोंको भी कुछ जिज्ञासा हो [illegible] कुल जवाब लिखना होगा: विद्यासागरके दफ्तरमें [illegible] कभी नहि है."

[illegible]

जैनधर्मनुं मूळ अने ते वडे स्वरूप प्राप्ति.

૧ જૈનધર્મનું મૂળ.

[illegible]—જૈન ધર્મનું મૂળ શું ?

[illegible]—દયા.

[illegible]—દયા કોની ?

[illegible]—જીવની.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

વકીલ—હા. જેમ ઘણા માણસોને ચશ્માવિના પણ આંખથી દેખાય છે. તેમ સિદ્ધ જીવો દ્રવ્ય પ્રાણવિના પણ સર્વ ભાવે દેખે છે; અક્ષય સ્થિતિ (ચારિત્ર) એ વિશમે છે અને અનંત વીર્ય પણ સિદ્ધ મહારાજને હોય છે.

મધુરમ—ચશ્મા તો જેમની આંખનું તેજ ઓછું હોય તે જ વાપરે તો શું સંસારી જીવોના ભાવ પ્રાણનું તેજ ઓછું થઈ રહેલ છે કે તેને દ્રવ્ય પ્રાણરૂપી ચશ્મા (ઉપાધિ) વડેથી પોતાનું કામ ચલાવવું પડે છે?

વકીલ—હા તેમજ છે.

મધુરમ—શાથી ભાવ પ્રાણનું તેજ ઓછું થયું છે?

[illegible]

ગણિત—હા. આપણામાં તેજ આત્મા. સ્પષ્ટ રીતે કહીએ કે આમાન સમજી રહેલા (તેના વિષય જુદા ન પડે તેવા) અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અક્ષય સુખ અને અનંત વીર્ય એ અનુક્રમે ... ગુણ છે તેમ મને અને બીજા બધાને પ્રકાશ અભિન્ન છે તેમ આત્મા અને આત્માના અનંત જ્ઞાન-દર્શન-સુખ-વીર્ય પણ તેની સાથે અભિન્નતા રહેલા છે.

વસુદેવ જ્ઞાન, દર્શન સુખ વીર્ય કેટલે છે ?

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

વીરનંદીનો ચોપડો.

ગજ ચડે કેવળ ન હોય." વળી વિશેષમાં કહે છે કે "લઘુતાસે પ્રભુતા બડે પ્રભુતાસે પ્રભુતા જાય" અર્થાત્ પોતાને હાથે પોતાની પ્રભુતા કરવાથી પ્રભુતા એટલે મોટાઈ જાય છે અને લઘુતા કરવાથી પ્રભુતા વધે છે. માટે પ્રભુતા વધારવાની ઇચ્છા હોય તો પણ જે જ્ઞાને વગેરે મોટા કહેવાતા હોય અથવા પોતાને ગણતા હોય તેણે જ્ઞાનથી નહીં પણ જ્ઞાનના અભિમાન રૂપી હાથી ઉપરથી ઉતરીને સર્વને નમન કરીને પોતાના વર્ગને શ્રેય કરવાનો માર્ગ હાથ ધરવો જોઈએ છીએ. જેની પાસેથી શ્રાવકોએ શિખવું જોઈએ તે વર્ગ શ્રાવક પાસેથી શિખે તો તે વ્યવહારે ઠીક ન ગણાય છતાં પોતાના સંઘટ્ટ ... હોવાને લીધે નાના પાસેથી પણ શિખવું તે કાંઈ ખોટું નથી.

ઉધાર બાજુ ન [illegible] પડેલો—**અવિનય.** પ્રતાપવાન જૈન સંઘ ચાર આગમમાં સ્થાપેલો છે એટલે કે સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા. આ [illegible] શ્રી **વીર** પરમાત્માનું શાસન એકવીશ હજાર [illegible] ચાલશે છે અને તેમાં માત્ર પચાસસો વર્ષ [illegible] એટલે કે આપણા શ્રી **વીર** પરમાત્માની પાસે ઘણા [illegible] શાસનને [illegible] એક અવિ- [illegible] ઉત્પન્ન થઈ ચુકેલ છે શાસનનો મુખ્ય આધાર [illegible] પોતાનું ... [illegible] માટું છે શાસ્ત્રમાં વારંવાર કહે [illegible] નહીં" તે છતાં પણ [illegible] -સાધ્વીઓ જણાય છે. પ્રભુ [illegible] નહિ [illegible] પણો મોટો [illegible] સામાની [illegible] **સ્વમેવ સત્ય** [illegible] વચન **પ્રમાણ** છે એમ પ્રભુને [illegible] **તેમને વચને લોકો ચાલેછે** પણ **તેમ-ને પગલે નહિ** [illegible] આપણી વિદ્યા આપણ

પંડિત લાલનનો પ્રવાસ.

નીક એવા પોતે થઈ શકીએ. અહા પ્રભુપૂજનમાં શું કળ છે! પરંતુ હું પ્રભુ-પૂજનીય થાઉં છું એવું જ્ઞાન-ઉપયોગ કેટલા ન્હારા જૈન બાંધવોને કે શાસનને પણ રહે છે! કોઈ સહધર્મી બાંધવ કહે કે પૂજન. પ્રતિક્રમણ કે સામાયક એ ધર્મક્રિયા છે માટે લાભદાયક છે. શાસન કહે છે કે એ ધર્મક્રિયા નથી કારણ કે શાસ્ત્ર કહે છે કે ઉપયોગે ધર્મ એટલે ઉપયોગ વિના એ ક્રિયા કરાય તો ક્રિયા ખરી પણ ધર્મક્રિયા નહિ અને જ્યાં સુધી એ ઉપયોગ સહિત થાય નહીં ત્યાં સુધી ધર્મક્રિયા કહેવાય નહિ.

एकोऽपि नमुक्कारो जिणवर वसहस्स वद्धमाणस्स
संसार सागराओ तारेइ नरं वा नारिं वा ॥

અર્થાત—જીનવરોમાં ઉત્તમ એવા શ્રી વર્ધમાન સ્વામીને એક પણ નમસ્કાર કર્યો હોય તો તે સ્ત્રી હોય કે પુરૂષ હોય તેને સંસાર સાગરથી તારે છે. આવા નમસ્કાર કેટલા કર્યા? ઉપયોગ વિના ક્રિયા ખરી અને એવા ઉપયોગ રહિત ક્રિયા કરવાથી નુકશાન છે એમ પણ શાસનનું માનવું નથી. [illegible] ક્રિયા છે અને વખતે શુભ [illegible] પણ આ [illegible] થાય [illegible] નિશ્ચયથી નહિ કારણ કે [illegible] ક્રિયા કરવામાં આવે તે વખતે [illegible] કેવા છે તે જોવું જોઈએ. કારણ કે [illegible] કેમ [illegible] એ કર્મમાં શુભ પરિણામનો સંકેત ન હોય [illegible] શુભ કર્મ કેમ બંધાય? અને શુભ પરિણામ [illegible] કેમ [illegible] માટે ઉપયોગ [illegible] પરિણામ [illegible] હોય તો [illegible] શુભ [illegible] આનંદ [illegible] થાય [illegible] વિશ્રામ. [illegible]

[illegible] અનુભવ અને [illegible]

લાલને ઉત્તર આપ્યો કે અમારી સાથે બે રસોઇયા છે અને પાંચ માસ ચાલે એટલું અનાજ ઘી, ગોળ, સાકર વગેરે સર્વ છે માત્ર શાક લેવું પડે છે.

એનીબિસેંટ—ત્યારે દુધ લેવામાં તો તમને હરકત નહિ આવે ? લાલને કહ્યું "નહિ. મા." પછી દુધ લીધું. આટલું કર્યા પછી મને કહે છે કે તારી કોમનો ઉદય શામાં છે, તે તને ખબર છે ?

સુતારનું મન બાવળીએ હોય તેમ લાલને જવાબ આપ્યો કે મ્હારી તો શું પણ આખા જગતની સર્વ કોમનો ઉદય આત્મવિદ્યામાં અને તેને પ્રાપ્ત કરવામાં **સમભાવ** માર્ગની પ્રવૃત્તિ કરવામાં.

That's true, yet difficult. (તે વાત ખરી પણ મુશ્કેલ છે.)

ત્યારે લાલને કહ્યું

What is practical. ? (વ્યવહારિક શું !)

બીસાન્ટે કહ્યું.

ઇતિહાસ.

તમારી Jain Historical Research Society નું શું થયું.

લાલન કહે છે-હતી ખરી; તેના બે એક પુસ્તકો પણ જોયાં છે, પરંતુ હવે તો વિરામ પામી હશે.

બીસાન્ટે કહ્યું ત્યારે **પ્રથમ** એ કાર્ય કરાવો.

વર્તમાન જમતમાં ધર્મ વિચારની પ્રવૃત્તિ કરનાર અને તેમાં આર્ય ધર્મની પ્રવૃત્તિમાં ભગીરથ યત્ન કરનાર કોઈ અનુભવી હોય તો તે મીસીઝ **બીસાન્ટ** છે એમ કહ્યા વિના ચાલે તેમ નથી. એવી અનુભવી વિદુષીના કહેવા પ્રમાણે પણ સર્વમાન્ય જૈન ઇતિહાસ તૈયાર કરાવવો એ અવશ્યનું છે.

કે દિલગીરીમાં એ હર્ષ માને છે તેનું કેમ ? જેમ એક પાઘડી રસ્તામાં ઉડી ગઇ, તો તેની પાઘડી ઉપાડી ખંચે આપવાને બદલે કેટલાકને તેમાં હસવું આવે છે. તેઓ હસાવવાને દુઃશક્ય ગણે છે; પરંતુ દયાળુ અંતઃકરણ આવે છે. અને દરેક પ્રસંગમાંથી શીખવાનો માર્ગ—અ રાને જો પોતાની પાઘડી ઉડી હોય તોપણ આનંદ બીજાની ઉચકી તેને આપવામાં પણ તે આનંદ માને

તથાપિ આપશ્રીને એક પ્રશ્ન પુછવાનો પ્રકારની સ્થિતિમાં તે આનંદને આપ ક્યાં મુકો છો આપશ્રી પાસે જાણવાની અપેક્ષા રાખે છે.

લાલનને એક વ્યવહારિક છોકરો હતો. અને થયો એ આનંદ છે, એ આપશ્રીએ પણ ... સુધી તેની સ્થિતિ રહી, એને લાલન ખાસ પછી જ્યારે શરીર છોડયું એટલે અમે (લાલને એને-શરીરને છોડી દીધું. આ વેળા લાલનપ... જાતે લાલન ન રડયો. તેનું શું કારણ ? કારણ કે એવી સ્થિતિ છે કે જે ૧॥ વર્ષ પૂર્વે પુત્ર ૧॥ વર્ષ પેહેલા લાલનને પુત્રનો અભાવ હતો તો ... દુઃખ શા માટે માનવું ? આ વિચારે રડવું નહિ નબળી સ્થિતિમાં તે વિચારાંતર આવ્યો, એટલા ઉપકાર માન્યો. આજ પ્રકારે અમેરિકા દેશથી જામનગરની વિશા શ્રીમાળી નાતના આગેવાન માણેકચંદ જાદવજીએ લાલનને સભામાં શાલ થયો. પછી બે માસમાં લાલન પોતાની ... ટરની સાથે શ્રી ગીરનારની યાત્રા કરતો હતો, એ શાલ સરકારી ઉતારામાંથી લઇ લીધી; એ

ને સ્થિતીમાં એ હર્ષ માને છે. તેનું કેમ? જેમ એક માણસની પાઘડી રસ્તામાં ઉડી ગઈ, તો તેની પાઘડી ઉપરથી અંધેરી પાણી આવતાને જાણે કેટલાક તેમાં હસવું આવે છે. તેઓ એવાં હાસ્યને હાસ્યને કુશળ મળે છે; પરંતુ દયાળુ અંતઃકરણને તેની દયા આવે છે અને દરેક પ્રસંગમાંથી શીખવાનો માર્ગ-આનંદ માનનારને જો પોતાની પાઘડી ઉડી હોય તોપણ આનંદ થાય છે અને બીજાની ઉપજી તેને આપવામાં પણ તે આનંદ માને છે.

તથાપિ આપણાંને એક પ્રશ્ન પુછવાનો રહે છે. આ પ્રકારની સ્થિતિમાં તે આનંદને આપ ક્યાં મુકો છો? તે લાસન આપણી પાસે જવાબની અપેક્ષા રાખે છે.

લાસનને એક વ્યવહારિક છોકરો હતો. અને વ્યવહારીને છોકરો થવો એ આનંદ છે, એ આપણાએ પણ સ્વિકારેલુ છે. કેક વર્ષ સુધી તેની સ્થિતિ રહી, એને લાસન ખાસ આનંદમાં ગણે છે. ત્યાર પછી જીવે શરીર છોડયુ એટલે અમે (લાસને અને સૌ૦ મોંઘીએ) એને-શરીરને છોડી દીધુ. આ વેળા લાસનપત્નિ સૌ૦ મોંઘી રડી, જાતે લાસન ન રડયો. તેનું શુ કારણ? કારણ કે એના હૃદયમાં કોઈ એવી સ્થિતિ છે કે જે ૧૫ વર્ષ પૂર્વે પુત્ર નહતો ત્યારે હતી. ૧૫ વર્ષ પેહેલા લાસનને પુત્રનો અભાવ હતો તો પછી વસ્તુના અભાવે દુખ શા માટે માનવું? આ વિચારે રડવું નહિ આવ્યું; પરંતુ નમળા સ્થિતિમા તે વિચારાંતર આવ્યો, એટલા માટે એ પુદ્ગળનો ઉપકાર માન્યો. આજ પ્રકારે અમેરિકા દેશથી પુનરાગમન થતાં જામનગરના વિશા શ્રીમાળી નાતના આગેવાન પૂર્ણ ધર્મ સ્નેહી માણેકચંદ જેઠાભાઈએ લાસનને સભામાં શાલ અર્પી તે વેળા આનંદ થયો. પછી બે માસમાં લાસન પોતાની અમેરિકન માતા મીસીસ ટેલરની સાથે શ્રી ગીરનારની યાત્રા કરતો હતો, તેવામાં કોઈ બંધુએ શાલ સરકારી ઉતારામાંથી લઇ લીધી; એ જતાં મીસીસ ટેલરે

પોતાની પાસે પાછી આવવાને તૈયારી કરવા અદૃશ્ય રીતે પડદા પાછળ કાર્ય કરે છે.

આજ પ્રમાણે ધર્મબ્હેન દુલિનોર ગૌરપેને આપેલી વીંટી રાજકોટમાં ચાર કે પાંચ વર્ષ રહી ગઈ, ત્યારે પણ આનંદ. આ સ્થિતિ પર વિચાર કરતાં માલુમ પડે છે કે જેમ આત્મા એ આનંદસ્વરૂપ છે, તેજ પ્રકારે એ આનંદની છાયા જે વસ્તુપર પડે છે તે પણ અલ્પકાળ આનંદ આપી નિરસ થાય છે; પરંતુ એ વ્યવહાર-આનંદ વસ્તુ જતી પુરવ કરવામાં આનંદ માની ચાલુ રાખે તો વ્યવહારે પણ ઘણાક દુઃખો નહિં થતાં આનંદજ રહે.

જેમકે શાસનના ગલ્લામાંથી દશ રૂપિઆની નોટ મારવાડી બજારમાં કોઇએ લઇ લીધી, તેજ વખતે બુમ્મા પાડી કોણ છે તેની તપાસ કરી આનાનું પુરવ કર્યું, અને જેણે દશરૂપીઆ લીધા હોય તે રૂપીઆ સન્માર્ગે ખરચજો, એવી ભાવના કરી. આ ભાવનાના પ્રકારેજ ચારમો પાંચમો કમાય છે

આ શિવાય બીજી ઘણી સ્થિતિઓ છે કે જેમાં જ્ઞાનપૂર્વક આનંદ થાય છે. અને સુંદર અપેક્ષાઓ માત્ર શોકને દૂર રાખે છે એટલુંજ નહિ પણ આ જગતના સર્વ દુઃખમાં આત્મા કેમ મુખ્ય છે, કેમ તે ગમન છે એ અમરતા વધુ સ્પષ્ટ છે પરંતુ દુઃખો અને તેના ગુણ-ધર્મો એ નાના પ્રકારે સેવા કરવાને હંમેશાં ઉભા હોય તેમ દેખાય છે—અનુભવાય છે. તેમાં કોઇ પણ એવું નથી દેખાતું કે આત્માના આનંદનો કોઇ અનાદર કરે તથાપિ આ વિષય એ આનંદની સ્થિતિના પોતાના વિષય હોવાથી હજુ અહિં વિરમે છે,

સંધમાં આવેલા સભ્યો પાંચ પ્રકારે કહે છે, લાલન સાત પ્રકારે કરવા કહે છે.

૧ રાઈ પ્રતિક્રમણ—રાત્રિમાં કરેલા પાપનું પ્રાયશ્ચિત કરી ફરીથી તેવું ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરવી.

૨ દૈવસી પ્રતિક્રમણ—દિવસમાં કરેલા પાપનું પ્રાયશ્ચિત કરી દિવસે તેવાં પાપ ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરવી.

૩ પાખી પ્રતિક્રમણ—પંદર દિવસે પૂર્વના એ પ્રતિક્રમણ કરતાં પણ વિશેષ વિસ્તારથી સૂક્ષ્મ ક્રિયાનું અવલોકન કરતાં જે પાપ થઈ ગયાં હોય તેનું પ્રાયશ્ચિત કરી, ફરીથી પંદર દિવસ સુધી તેવું પાપ નહિ કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરવી.

૪–ચઉમાસી પ્રતિક્રમણ—ચાર માસમાં જે પાપ કર્યાં હોય તેની પાખી પ્રતિક્રમણમાં થતી ક્રિયા કરતાં પણ વિશેષ વિસ્તારથી પ્રાયશ્ચિત ક્રિયા કરી ફરીથી ચાર માસ સુધી તેવાં પાપ ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરવી.

૫–સંવત્સરી—ઉપરના ચારે પ્રકારના પ્રતિક્રમણ લેવાનાં પ્રાયશ્ચિત કરતાં ઘણી વિસ્તારવાળી પ્રાયશ્ચિતની ક્રિયા કરવી અને આગામી વર્ષમાં તેવાં પાપ નહિ કરવા પ્રતિજ્ઞા કરવીઃ કારણ કે પાપને ન કરવું એનું નામ પ્રતિક્રમણ છે,

નવિન પ્રતિક્રમણ છઠું અને સાતમું.

૬ ભવ પ્રતિક્રમણ—આખા ભવમાં જે પાપ કર્યાં હોય તેનું પ્રાયશ્ચિત કરી, આવતા ભવમાં તેવાં પાપ પોતાથી ન થાય તેવી ભાવના કરવી.

૭ ભવોભવ પ્રતિક્રમણ—આ ભવ ઉપરાંત, ગયા અનાદિ ભવોમાં જે જે પાપ થયાં હોય તે સર્વનું પ્રાયશ્ચિત કરી, હવેના ભવોમાં તેવાં પાપ ન થાય તેવી દૃઢ ભાવના કરવી.

શુભ વચનો બોલાયાં હોય અને કાયા વડે શુભ ક્રિયા થઈ હોય, તેનું સુકૃત (પુણ્ય) હો, એવું ઇચ્છું છું.

એ બે પાઠ અર્થ પૂર્વક ચિંતવવા, ત્રીજી ધર્મ ક્રિયા અનુમોદક જેને અભિક્રમણની કરવાની છે, એવી શાસન ભલામણ કરે છે. એ ક્રિયામાં એવી ભાવના કરવાની છે કે રાત્રે, દીવસે, પક્ષે, ચારમાસે, વર્ષે, ભવે, અને ભવોભવે હવે પછી આજથી માંડીને મારૂં મન-વચન-કાયા નીચે પ્રમાણે અભિક્રમણ ક્રિયા કરો.

આત્મા એટલે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, આનંદ, વીર્ય, તેની સન્મુખ મન, વચન, કાયા રાખી ક્રિયા કરવી તે ધર્મ. તેથી વિમુખ હોઈ એ ત્રણે પ્રકારે ક્રિયા કરવી તે અધર્મ-પાપ. માટે જેમ સૂર્ય અને સૂર્યનો પ્રકાશ, તેમ આત્મા અને તેનાં જ્ઞાન દર્શન, વગેરે ગુણોની સન્મુખ રહી મન-વચન-કાયાવડે આ ઘડીથી માંડી મોક્ષ થાય ત્યાં સુધી આવી ભાવના કરવી.

અભિક્રમણ—જૈન ધર્મના અનુમોદક માટે

अतःपरं आमोक्षान्मनो मे शुभमेव चिंतयतु
वचो मे शुभमेव वदतु
इंद्रियग्रामो मे शुभमेव गृह्णातु
अवयवाश्च मे शुभमेवाचरन्तु.

અત્યારથી માંડી મોક્ષ થાય ત્યાં સુધી મારૂ મન શુભ ચિંતનજ કરો. મારૂં વચન શુભ શબ્દોજ બોલો; મારો ઇન્દ્રિયોનો સમુદાય શુભ પદાર્થોનુ ગ્રહણ કરો, અને મારા અવયવો શુભ આચરણજ કરો. આવી પ્રતિજ્ઞા હમેશા કરવી. એક બે માસમાંજ આ ત્રણે ભાવનાને લીધે મનમાં શાંતિ અને સુંદર વિચારો, વચનમાં સ્ફુર્તિ અને પુષ્પ સુગંધ, અને કાયામાં નિરોગીતા તથા આનંદ રહે તો

છતાં ફોરીન મિશન સોસાઇટી (Foreign mission socie
એ ક્રિશ્ચિયન ધર્મનો અન્ય દેશમાં પ્રચાર કર્યો, તેમાં બન્ને
જોડાઇ સામેલ થયા છે. તેમજ કેથોલીક અને પ્રોટેસ્ટંટો-મૂર્તિ મ
નારા અને નહિં માનનારા પોત-પોતાના ધર્મ સંપ્રદાયમાં
નથી, છતાં સમગ્ર ક્રિશ્ચિયનોની સામાન્ય બાબતમાં તો એકત્ર
મહત્ કાર્ય કરે છે.

એજ પ્રકારે તપગચ્છવાળા પોતાના ઉપાશ્રયમાં પડીક્રમણું
છે, અંચળ ગચ્છવાળા પોતાનાં ઉપાશ્રયમાં કરે છે, ખરતર ગ
વાળા પોતાના ઉપાશ્રયમાં ધર્મક્રિયા કરે છે. તો ત્રણે પરસ્
ખંડન ન કરતાં ત્રણેએ જિન મંદિર, કે જિન દયા કે જૈન સામા
કેળવણી કે જૈન ઉદ્યોગમાં શા માટે સમાજરૂપે ન ગોઠવાવું જોઇએ
સૌ સૌના ગચ્છની ક્રિયા કરવાથી, તમારો માર્ગ બચશે એટલું
નહિ, પણ ગચ્છના ખંડન મંડનમાં જે વીર્યનો ઉપયોગ કે દુરૂપયો
કરતાં હો તેનું પરાક્રમ ફાજલ પડવાથી તમારા ગચ્છની પુષ્ટી કર
એટલે તમારા ગચ્છવાળાની સ્થિતિ સુધારવા પ્રયત્ન કરશો, તો
મજબુત થઇ હાલ સાધો છો તેના કરતાં દશ ગણું કાર્ય સાધી લેશો
અને જે વાત સેંકડો વર્ષે ન બને, તે તમે પાંચ સાત વર્ષમાં તમાર
નજર પાસે બનેલા બળના પ્રભાવથી જોશો અને સામાન્ય વિષયમ
એકત્ર બળ બનાવી જમતું કાર્ય કરી શકશો.

તેજ પ્રમાણે ત્રણ ગચ્છની સામાન્ય બાબત કઇ છે તેને
સાથે મળી વિચાર કરી, અને ઉન્નતિ માટે સામેલ રહેશો તો તેમ
સંયુક્ત બળથી લાભ, જેમ યુરોપ, અમેરિકા, જાપાનને દેખાય
છે તેમ, આપણે પણ નજરે દેખશું.

માત્ર જે ક્રિયા પોતાના ગચ્છમાં બાબત હોય તે બાબતને

સંપ્રદાયો સડીને મરણ શરણ થયા છે. ગચ્છોએ ગચ્છની કરી છે. આ વાતનાં પુરાવા માટે જગતના ધર્મોના, સંપ્રદાયોના, પક્ષોના અને ગચ્છોના તટસ્થ અભ્યાસીને હવે બહુ કહેવાની અગત્ય રહી નથી.[૧]

લોકાશન સ્વિકારે છે કે અનેક બળોવડે શાસનની ઉન્નતિ થવી માટે દરેકે વિચાર કરવો જોઇએ; પરંતુ પ્રસ્તુત વિષય, અનેક બળોમાંથી ત્રણ બળો વિચાર કરવાને આપણને જણાવે છે. અસંખ્ય ગુણો વડે મનુષ્યમાં ત્રણે લોકના નાથ તીર્થંકર મહારાજ જેમ શ્રેષ્ઠ છે અને મનુષ્યપણે ત્રણ બળોવડે ઉન્નતિના શિખરે ચડે છે. એ બળો તે જેમ સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન સમ્યક્ ચારિત્ર છે તેમ લોકાશન પણ ત્રણ બળો તમારી સમક્ષ શાસન ઉન્નતિને માટે સંવાદરૂપે ધરે છે.

આ ત્રણ પ્રકારના બળો તે **આત્મબળ, શાસ્ત્રબળ,** અને **બાહ્ય આડંબર,** એમ છે. ઉન્નતિ થવામાં Forces કે બળોની અગત્ય છે; એટલુંજ નહિ પણ ત્રણેના સંયુક્તબળની પણ અપેક્ષા છે, આ વાત નિર્વિવાદ છે. પરંતુ આપ સમક્ષ રજુ કરેલા વિષયમાં કયું બળ મુખ્ય છે અને કયું ગૌણ છે તેનો આપણે નિર્ણય કરવાનો એ ત્રણ બળમાંથી મુખ્ય ભાગ કયું બળ ભજવે છે?

વાંચકગણોમાંના કોઇને એમ લાગશે કે બાહ્ય આડંબરને બળ શા માટે ગણ્યું? આનું ટુંકું ઉત્તર એટલુંજ છે કે બાહ્ય આડંબર પણ શુભ તરફ હોય તો તેથી સામાન્ય લોકોની ઉન્નતિમાં સાંપ્રતકાળમાં તેમજ પૂર્વકાળમાં પણ ઘણા જીવો આકર્ષાઇ પોતાનું કલ્યાણ સાધતા માલુમ પડયા છે અને પડે છે. બાહ્ય આડંબરનું

૧—સાધુ મહારાજ કે વિદ્વાન ગૃ કોઈ શાસનના ઉન્નતિ ઇચ્છી લખવા માગે તેમને લખવાનો છુટ છે. અગત ટીકા કે વિષયાંતર રદ કરવામાં આવશે. આ સબંધે લેખકોને લોકાશનને—૧૪૩ ગુલાલવાડી-મુંબઈ પોતાના લેખો મોકલવાની પ્રાર્થના કરવામાં આવે છે.

દેખાય છે. કોઈ ચમત્કાર કે એવાજ બાહ્યનિમિત્તથી અનેક મનુષ્યોને પૂર્વાચાર્યોએ જૈની બનાવ્યા છે; પણ તેમને શાસ્ત્રબળ કે આત્મબળથી આકર્ષી ખેંચનાર મહા પુરૂષના અભાવે તે આચાર્યશ્રીનો વિરહ થયા બાદ તેઓ પણ ધર્મ ભાવનાથી શિથીલ થઈ ગયા છે. એટલુંજ નહિ પણ જૈન ધર્મથી પણ ભ્રષ્ટ થયેલા અન્યધર્મે પાળતા કે સર્વથા ધર્મ વિમુખ થયેલા જોવામાં આવે છે. માટેજ એકલો બાહ્યાડંબર બાહ્યથી ઉપકારી જોવામાં આવે છે. પણ અંતરંગે ઉપકારી બાહ્યાડંબર સંભવતો નથી, પરંપરાએ કોઈને ઉપકારી થાય તો તે વાત સંભવિત પણે છે.

એકલું શાસ્ત્રબળ.

શાસ્ત્રબળ મેળવવામાં આત્મબળ મદદગાર છે. ત્યારે એકલું શાસ્ત્રબળ ન સંભવી શકે એ બનવા યોગ્ય છે. તથાપિ "આત્મવિશુદ્ધિ માટે શાસ્ત્રબળ એકઠું કરવામાં નથી આવ્યું. તેની વિશુદ્ધિ માટે તેનો ઉપયોગ કરવામાં નથી આવતો," આવા ઉદ્દેશથી અર્થાત્ કોઈ પણ જુદાજ ઉદ્દેશને ઉદ્દેશીને શાસ્ત્રબળ મેળવવામાં આવ્યું હોય તેને એકલું શાસ્ત્રબળ કહેવું એ તો તે અપેક્ષાએ એકલું શાસ્ત્રબળ સંભવે છે. આ શાસ્ત્રબળમાં વ્યાકરણ, કાવ્ય, કોષ અલંકાર, છંદ, ન્યાય, જ્યોતિષ, ધર્મગ્રંથો અને સુસિદ્ધાંતાદિ કહીએ તો ષડ્દર્શનનું જ્ઞાન, મેળવવું તે સર્વનો શાસ્ત્રબળમાં સમાવેશ થાય છે.

આ શાસ્ત્રબળથી સમાજને સારો ફાયદો થવો સંભવિત છે. અનેક પ્રશ્નનું સમાધાન કે ખુલાસાઓ સિદ્ધાંતાનુસાર આપી બીજાની શંકાઓ દુર કરી શાસ્ત્રબળથી વાદી ઉપર વિજય મેળવી શકાય છે, શાસ્ત્ર બળવાળો અનેક યુક્તિઓ પૂર્વક બીજાના મનમાં સિદ્ધાંત ઠસાવી અનેક શાસ્ત્રોનું મથન કરેલું હોવાથી ગમે તે દર્શનના અનુયાયીને પો-

કોઇના કહેવાથી જાણ્યું છે કે. આ રસ્તે થઇને અમુક ગામ જઇ શકાય. તે માણસો પાસે આવી કોઇએ તેજ ગામનો રસ્તો પુછ્યો તો જેટલી ખાત્રીથી જેણે રસ્તો પોતે જોયો છે તે બતાવશે, રસ્તામાં આવતી નાના પ્રકારની નીશાનીઓ, આજુબાજુ ફેલાતા જુદાજુદા રસ્તાઓ વિગેરેની માહિતી તે આપશે, તેટલી કે તે માંહેલી માહિતી જેણે રસ્તો જોયો નથી પણ કોઇના કહેવાથી કે પુસ્તકમાં વાંચવાથી જાણ્યો છે. તે મનુષ્ય નહિંજ આપી શકે. સામાન્યરીતે તેણે વાંચ્યુ કે સાંભળ્યું છે તેટલુંજ કહી શકશે. આ પ્રમાણે એકલા શાસ્ત્ર બળવાળો મનુષ્ય સમાજને તેમજ પોતાને ઉન્નતિક્રમમાં મદદ આપી શકશે.

બાહ્યાડંબરવાળાને મરેલા સિંહના કલેવરની ઉપમા આપી શકાય, તો શાસ્ત્રબળવાળાને ઉંઘતા સિંહની ઉપમા આપી શકાય.

એકલું આત્મબળ.

આત્માની પરમવિશુદ્ધિ, વિષય કષાયની શાંતિ કે મંદતા. ઈંદ્રિયનિગ્રહ, મનોવિજય, અતીંદ્રિય જન્ય આતિશયિકજ્ઞાન અને નાના પ્રકારની લબ્ધિઓ–સિદ્ધિઓ આ સર્વ આત્મબળ છે. જ્યા આત્મબળ હોય ત્યાં શાસ્ત્રબળ અનાયાસે આવી મળે છે. જેમ જેમ વિશુદ્ધિ વધેરોત, તેમ તેમ કર્મનો ક્ષય કે ક્ષયોપશમ વિશેષ. અને કર્મના ક્ષય કે ક્ષયોપશમના પ્રમાણે આત્મિકબળ વિશેષ થવાનુંજ. આવા આત્મબળવાળા મહાત્માઓ શાસ્ત્રબળ કે બાહ્યાડંબર ન વાપરે તો પણ તેમના અતિશાયિક ગુણોથીજ અનેક જીવોની ઉન્નતિ થાય છે. દાખલા તરિકે તીર્થંકર અને બીજા યોગી મહાત્માઓની નિકટતાથી હિંસક પ્રાણીઓ અને મનુષ્યો પોતાનો વૈરભાવ ત્યજી દે છે. તેઓની સૌમ્ય મૂર્તિ જોતાંજ હૃદયમાં શાંતિ અને પૂજ્ય ભાવના ઉત્પન્ન થાય છે. તેમના વચનોથી જે સજ્જડ અસર

વિક, કેટલાં પ્રતિક્રમણ, કેટલાં વ્રતો, કેટલાં દેવદર્શનો, કેટલાં પારાયનો, કેટલાં પ્રભુપૂજનો વગેરે અસંખ્ય ધર્મ ક્રિયાઓ જિનશાસનમાં ચાલે છે. તે બધી ધર્મ ક્રિયાઓ શું આત્મબળને કે શાસનને આભારી છે ? નહિં, નહિં, દેખાદેખીનેજ. એટલુંજ નહિં, પરંતુ કેટલાંયે મંદિરો, અસંખ્ય ઉપાશ્રયો, બેસુમાર સ્વામી વત્સલો, એ બધા દેખાદેખીનાજ દેવાદાર છે.

હાલ ઘણી કોન્ફરન્સો, પાઠશાળાઓ, બોર્ડીંગો, આશ્રમો, વિધવાશ્રમો, એવી પણ ઘણી ઘણી સંસ્થાઓ, [illegible] સુધારાની વાતો છે. આ સમાજ અને આગેવાનો સભાઓ અને [illegible]

[illegible]

[illegible]

પોતાનામાં માત્ર ત્યાં સુધી ગણ્યા કરે, નહિં મહતો-પીડા [illegible]
સહન કર્યા કરો કરે, પરંતુ મનથી મનુ વચાતાપ કરેજ. [illegible]

વળી મનમાં એવી ચિંતા કરે કે આ રોગ હવે મેં, [illegible]
કરી છે તેને લીધે મને આ પીડા કમેન-અથાગમનો-નિયમને [illegible]
થાય છે, માટે ન કહું. એટલે મને આવા રોગો અવિચારમાં [illegible]
થાય, એટલે આ સકલ છવોની એવી અનુઘાતક દશ મારે [illegible]
વાપરવી પડે. એવી ક્રિયામણુ આ રોગમાંથી થઈ મેં અને [illegible]
વચન, કાયાથી અનંતા સુધી જંતુઓની પણ હું રક્ષા કરીશ, [illegible]
મને રોગ આવા ન થાય, અને હું આરોગ્ય રહું. કારણકે [illegible]
ફળ રોગ રહિતપણું ઉત્પત્તિ પણ છે.

[illegible]

[illegible]

દાન ગુણ પ્રાપ્ત થાય. પ્રભુને ભ્રમે પૂજા કરતાં અભિમાનનો નાશ થઇ નમ્રતા ગુણ પ્રાપ્ત થાય. નાભિએ પ્રભુની પૂજા કરતાં જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ ત્રણ ગુણોની પ્રાપ્તિ થાય, કંઠે વારંવાર પૂજા કરતાં ઉત્તમ શુદ્ધ વક્તા થવાય. ત્રણે લોકના પૂજ્ય એવા પ્રભુને મસ્તકે પૂજા કરતાં સર્વને પૂજ્ય થવાય-વગેરે વગેરે-નવ અંગે પૂજાકરવાના દુહાનો મુખે જાપ, મનમાં અર્થચિંતન, અને હૃદયમાં ધ્યાન કરતાં કરતાં અત્યંત શાંતિથી મંગળ હાથે પ્રભુની પૂજા કરતાં ક્રમે ક્રમે ઉપરના ગુણો પ્રગટ હોજો, તેમ કરતાં સર્વ દર્શન શિરોમણિ જિન ધર્મમાં દ્રઢતર શ્રદ્ધા આપની થતી જશે. લેખકને અનુભવસિદ્ધ છે.

પ્રશ્ન ૪-દરેક માણસને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થવાનો મૂળ સિદ્ધાંત શું છે ?

ઉત્તર-૪-મનુષ્યને જ્ઞાન પ્રાપ્તિનો મૂળ સિદ્ધાન્ત તો એ છે ? "હું કોણ છું" એનો વિચાર કરવો. અને એ વિચાર પૂર્વક ખરે નીજ્ઞાથી શોધ કરતાં જણાઇ જશે કે પોતેજ "જ્ઞાન" છે. બીજા નંબરે જ્ઞાનીની સેવા કરવી. જ્ઞાનના સાધનોનો વિનય કરવો. પરંતુ જ્ઞાનસાધનમાંજ રોકાઈ ન જતાં સાધ્ય શોધી કાઢવું. જેમકે પુનેમને દીવસે કે અમાસને દીવસે દરીઆમાં ભરતી કેટલી હોય, બીજ, ત્રીજ, આઠમે કેટલી હોય એ પંચાગ નામના ભરતી જાણવાના સાધનમાં લખ્યું હોય, પરંતુ પંચાંગને નીચોવતાં તેમાંથી ટીપું પણ પાણી નીકળે નહી. માટે પાણી જોવા તેનો અનુભવ કરવા દરીઆ પર જવું અને પોતાનું વહાણ ચલાવી દરીઆ પાર નિયત બંદરે પહોંચવું તેમજ જ્ઞાનના સાધનને સેવી, તેમાં દેખાડેલી દિશાએ આત્મામાં જોવું તો તે કેવલ માત્ર જ્ઞાન રૂપજ જણાશે. આમ ઉક્ત રીતે જ્ઞાન પ્રાપ્તિ છે.

પ્રશ્ન ૫--યુરોપીય જૈન મી૦ હર્બટવોરને કયા